

Poolshoogte

*Een antropologisch onderzoek naar de positionering van Poolse
arbeidsmigranten in de Nederlandse samenleving*

Marieke Paalman

Poolshoogte

*Een antropologisch onderzoek naar de positionering van Poolse
arbeidsmigranten in de Nederlandse samenleving*

Deze masterthesis is ingediend ter afronding van de Master Culturele
Antropologie: Multiculturalisme in vergelijkend perspectief

Naam: Marieke Paalman
0317519
Begeleider: Lotje Brouwer
Instelling: Universiteit Utrecht
Datum: Augustus 2008
Email: M.Paalman@students.uu.nl
Foto's: Berbke Brouwer

'The virtues of liberal democracies do not consist in their capacities to close their borders but in their capacities to hear the claims of those who for whatever reasons, knock our doors.'

(Seyla Benhabib, 2002: 171).

Inhoudsopgave

Pagina:

Hoofdstuk 1 : Inleiding	5
<i>Metten zonder te weten</i>	8
<i>Op naar een beter leven!</i>	9
<i>Vraagstelling en hoofdstukindeling</i>	13
Hoofdstuk 2: Stem van Nederland	15
<i>Uitzendbureau als regisseur</i>	18
<i>Angst vanuit Polen</i>	22
<i>Stereotyperingen</i>	25
<i>Gast of arbeider?</i>	26
<i>Afsluiting</i>	29
Hoofdstuk 3: Vrijwillig geïsoleerd?	30
<i>Transnationale pendelaars</i>	30
<i>Tijd, taal, te grote stap</i>	32
<i>Polen als gemeenschap?</i>	37
<i>Afsluiting</i>	41
Hoofdstuk 4: Onderweg naar (t)huis...	42
<i>(T)huis ?</i>	44
<i>(T)huis in een hotel</i>	46
<i>(T)huis niet op orde</i>	49
Hoofdstuk 5 : Conclusie	53
Epiloog & Dankwoord	57
Literatuur	58
Bijlagen	63

Hoofdstuk 1 : Inleiding

Ze zijn een favoriet onderwerp van de media, een hot item in het huidige publieke debat en steden puilen ermee uit; de Polen. Sinds op 1 mei 2007 de grenzen geopend werden voor arbeiders uit een aantal landen van de Europese Unie ontstond er daarmee een vrij werkverkeer tussen deze landen. Zonder werkvergunning of ander benodigd document, kunnen inwoners van voornamelijk Oost-Europese lidstaten elders binnen de Unie wonen en werken. Naar Nederland kwamen vooral de Polen, maar ook arbeiders uit andere Oost-Europese landen hebben hun weg gevonden naar de Nederlandse arbeidsmarkt. Hoewel officiële cijfers niet compleet zijn, wonen er naar schatting op dit moment 100.000 Oost-Polen in Nederland.¹ Sommige Nederlandse politici waarschuwden er al voor, nu lijkt de 'Poolse invasie'² toch werkelijk een feit. Het grote aantal Poolse arbeidskrachten boezemt angst in bij Nederlanders. Zo wordt gevreesd dat de Poolse groep banen inpikt, de lonen drukt en uiteindelijk zich permanent in Nederland zal vestigen. Dit uit zich in een min of meer afwijzende houding ten opzichte van de nieuwe 'gasten' in Nederland. Deze houding komt naar voren in het publieke en politieke debat omtrent de Poolse werkers, dat zich laat kenmerken door angst, onzekerheid en onwetendheid. Behalve het besef van de noodzaak van de aanwezigheid van Poolse arbeidskrachten aan de onderkant van de Nederlandse arbeidsmarkt, is de toon van het publieke en politieke debat overwegend negatief. Het gebruik van een term als 'invasie' alleen laat dit al zien. Dit is merkwaardig gezien het feit dat het volledige legale migratie betreft die automatisch tot stand is gekomen door het vrije werkverkeer en het toebehoren tot de Europese Unie. Opvallend is dat er in het gehele publieke en politieke debat over de Poolse werkers in Nederland, nauwelijks met de groep zelf gesproken wordt. Dit heeft aan de ene kant te maken met het ongeorganiseerde karakter van de Polen zelf, maar ook met de minieme inzet van de Nederlanders om in contact te komen met het onderwerp van discussie. Dit zorgt voor onwetendheid voor beiden, zowel voor de Polen als voor de Nederlanders geldt dat er weinig sprake is van kennis over elkaar.

---

¹ Schatting gemaakt in december 2007 door Ministerie van Sociale Zaken.

² Onder andere PVDA Wethouder Norder van Rotterdam gebruikte deze term om aan te geven hoe Nederland overspoeld werd door Poolse arbeiders. (Dijkman, 'Wethouders: Politiek negeert Poolse invasie', Elsevier, 24-11-2007.

Op theoretisch niveau is er ook sprake van enige ophef als het gaat om migratie. Hoewel mensen al sinds jaar en dag bewegen, migreren en mobiel zijn (Wolf, 1982), is de intensiteit en de frequentie waarmee dat nu gebeurt veel hoger. Mobiliteit is hét sleutelwoord van de postmoderne mondiale samenleving. Steeds frequenter en intenser worden de grenzen van natiestaten, die eens als zo beperkend golden overschreden. De poreusheid van die grenzen laat toe dat meer en meer mensen en culturen een intens contact met elkaar kunnen hebben en behouden. Mondialisering creëert een versnelde en krimpende wereld, waarin tijd en ruimte anders ervaren worden. David Harvey (1989, geciteerd in Inda & Rosaldo, 2002:6) duidde dat met het begrip *time-space compression*, ofwel de samenpersing van tijd en ruimte die het mogelijk maakt dat een plek vele kilometers verderop, als dichtbij wordt ervaren.

Hoewel de grenzen van natie-staten al sinds mensenheugenis overschreden worden, hebben technologische en economische ontwikkelingen er de laatste jaren toe bijgedragen dat mensen zich in toenemende mate continu en gelijktijdig bewegen binnen meer dan één natie-staat. Dit betekent de crisis van het koppelteken tussen natie en staat, omdat beide concepten niet langer per definitie samenvallen en te beschrijven zijn middels één term.

De term natiestaat is niet de enige term die wordt uitgedaagd tot een aanpassing aan de wereld van nu. Om de wereld van vandaag te begrijpen moet er een nieuwe blik geworpen worden op bestaande theorieën en concepten met betrekking op onder andere migratie. Deze migranten van nu bijvoorbeeld, leven in een geheel andere wereld dan de migranten van vroeger. Slechts na een aanpassing en een nieuw perspectief op concepten als migratie, kan men recht doen aan hedendaagse migranten. Bijvoorbeeld Roger Rouse (2002: 158) probeert ons duidelijk te maken dat de overgang van het kolonialisme naar het kapitalisme ervoor gezorgd heeft dat we leven in een nieuw soort sociale ruimte, die we niet kunnen begrijpen zonder te kijken naar politieke en economische veranderingen die bestaande beelden over ruimtelijke representatie hebben uitgedaagd. Er moeten nieuwe ruimtelijke beelden, ofwel een nieuwe cartografie ontwikkeld worden waarmee de wereld van vandaag beter begrepen kan worden. Om deze cartografie, waarmee de wereld ruimtelijk wordt ingedeeld, op te bouwen moet worden gekeken naar de details van het alledaagse leven van mensen. De belangrijkste elementen kunnen volgens Rouse gevonden worden in de omstandigheden en ervaringen van de arbeidersklasse, wiens leven het meest aangetast zijn door het veranderende karakter van kapitalistische uitbuiting.

“In our attempts to orient ourselves amidst the complexities of postmodern hyperspace, we should look not only to art and literature but also to the lives of those ‘ordinary’ people who inscribe their transient texts in the minutiae of daily experience.” (2002:167)

Ik zie het als een uitdaging om via het alledaagse leven van de Poolse arbeidsmigranten poolshoogte te nemen in een nieuwe postmoderne vorm van migratie en zodoende een voorzet te geven voor het ontwikkelen van een nieuwe cartografie. Daarbij heb ik de morele overtuiging dat de stem en het perspectief van de Poolse arbeidsmigrant zeer wenselijk zijn in het huidige politieke en publieke debat. Deze combinatie heeft de aanleiding gevormd voor het antropologische onderzoek waar deze thesis op gebaseerd is.

Van februari tot juni 2008 heb ik antropologisch onderzoek gedaan onder tijdelijke Poolse arbeidsmigranten in Nederland. Ik heb mijn onderzoek uitgevoerd in een voormalig bedrijfspand dat is omgebouwd tot een hotel waar Poolse werknemers, werkzaam via een uitzendbureau, een kamer hebben. Het ‘Polenhotel’ ligt in Wateringen, een dorp in het Westland. Het hotel is in het najaar van 2007 geopend en biedt het onderdak aan een wisselende groep van ongeveer 250 Polen. Het hotel heeft vanuit het perspectief van het uitzendbureau veel logistieke voordelen. Eerder moesten alle werknemers van verschillende locaties worden opgepikt, nu vertrekken ze allemaal ’s ochtends vroeg van hetzelfde punt. De komst van het hotel heeft veel media aandacht gekregen en de toon van die aandacht veranderde van negatief naar zelfs een voorbeeldfunctie. Een hotel als onderdak voor de tijdelijke arbeidsmigranten wordt op dit moment als een goede soort van huisvesting gezien.³ Het hotel was voor mij een prettige onderzoekslocatie, waar ik veel verschillende Polen op hun tijdelijke woonplek kon ontmoeten.

Tijdens een vier maanden durende veldwerkperiode in het hotel, waarbij ik een deel van die periode een kamer in het hotel heb gehad, heb ik veel bijzondere contacten opgebouwd met Poolse migranten. Soms was ik een helpende hand bij Nederlandse lessen, een luisterend oor bij relatiecrisissen en de laatste roddels, maar ook een kritisch oog tijdens wrange situaties. Een collega, een feestganger, een praatmaatje en een interessant vrouwelijk object, mijn aanwezigheid werd steeds anders ingevuld en opgevat. Maar altijd bleef, voor mij, mijn rol als onderzoeker belangrijk en zodoende heb ik in alle verschillende

---

³ Directeur Groenflex, 23-04-2008.

rollen en situaties informatie verzameld die heeft bijgedragen aan deze thesis. Dankzij mijn langdurige verblijf, mijn veelvuldige *hanging around*⁴ en het gebruik van verschillende antropologische methodes ben ik in staat gesteld om een inzicht te krijgen in de levenssituaties van tijdelijke Poolse uitzendkrachten in Nederland. Antropologie laat zich kenmerken door het verzamelen vanuit een *emic perspective*⁵ en ontdekt hierdoor ervaringen en belevenissen die voor anderen moeilijk bekend zou worden. Tijdens mijn veldwerkperiode heb ik gebruik gemaakt van de participerende observatie methode. Dat heeft betekend dat ik veel geobserveerd heb, ben meegegaan naar supermarkt of kerk gesprekjes gevoerd heb en interviews afgenomen heb. Opvallende observaties of voorvallen heb ik opgeschreven in een veldwerkboek. Toen ik volledig genesteld was heb ik verschillende kwalitatieve diepte-interviews afgenomen met Polen met wie daarvoor al vaak op een veel meer informele manier gesproken had. De voertaal van deze interviews was Engels, Duits of Nederlands. Daarnaast heb ik een vijftal interviews gehouden met zogenaamde experts. Zo heb ik gesproken met een gemeenteraadslid, een redactielid bij een Pools-Nederlandse krant en een lid van de door de minister van Sociale Zaken in het leven groepen, Polenwerkgroep. Ik heb krantenartikels, beleidsplannen en internetfora geanalyseerd en daarvan uit een beeld gevormd over het politieke en publieke debat omtrent Poolse arbeidsmigranten in Nederland. Om alle verzamelde data kracht bij te zetten en mijn respondenten een gezicht te geven, is er met behulp van fotografe Berbke Brouwer een fotoreeks gemaakt. Een aantal van deze foto's heb ik verwerkt in mijn thesis. Al deze verschillende methodes van informatie hebben tot interessante inzichten geleid die ik graag wil duiden in het verloop van deze thesis.

---

⁴ Eén van de typische antropologische methodes is de participerende observatiemethode, waarbij je als onderzoeker tracht door middel van participatie binnen je onderzoeksgroep situaties te observeren. Daarbij hoort ook het zogenaamde *being there & hanging around* principe. Door er gewoon te zijn en rond te hangen verzamel je unieke etnografische gegevens. Voor meer informatie over kwalitatief onderzoek: Boeije (2005).

⁵ Het *emic perspective* contrasteert met het *etic perspective*, waarmee het perspectief van de onderzoeker en zijn theoretische invalshoek wordt geduidt. *Emic perspective* of *Inner perspective* betekent het perspectief van de onderzochte personen (Boeije 2005: 32).

Meten zonder te weten

In deze paragraaf wil ik een eerste inzicht geven over de Poolse arbeidsmigranten. Dat zal ik doen door kwantitatieve gegevens te bespreken. Deze cijfers geven een idee van de omvang van de Poolse groep arbeiders in Nederland. Vervolgens bespreek ik het tekort aan kwalitatieve gegevens over deze groep.

Sinds mei 2007 is er vrij werkverkeer mogelijk tussen Nederland en Polen. Zonder tewerkstellingsvergunning of ander document kunnen inwoners uit Polen in Nederland een arbeidsfunctie krijgen. Het wegvallen van deze restrictie heeft ervoor gezorgd dat duizenden Polen sinds dat moment naar Nederland zijn gekomen. Vooral in het Westland en in de provincies Brabant en Zeeland rijden vervoersbedrijven af en aan met nieuwe werknemers voor de Nederlandse economie. Hoewel het aantal Polen in Nederland het afgelopen jaar sterk is toegenomen, was er al een flink stijgende lijn te zien sinds 2004, het jaar dat Polen tot de Europese Unie kwam te behoren. Het Centrum voor Werk en Inkomen (CWI) heeft het aantal tijdelijke werkvergunningen (die tot aan mei 2007 nodig waren om in Nederland te werken) voor Midden en Oost- Europese inwoners onderzocht. Uit hun grafiek valt af te lezen dat het overgrote aantal vergunningen is uitgegeven aan inwoners uit Polen en hoe dit aantal sterk gestegen is sinds 2004.⁶

Het wegvallen van de werkvergunningen betekent ook het wegvallen van een manier om het aantal arbeidsmigranten in Nederland te meten. Op dit moment zijn er zeer weinig kwantitatieve gegevens over de Polen in Nederland. Dit heeft er voor het grootste deel mee te maken dat het verblijf van de Polen veelal op een tijdelijke basis is. Na een verblijf van vier maanden of langer in Nederland kan men zich inschrijven in de gemeente. Omdat veel Polen niet langer aaneensluitend dan deze periode in Nederland zijn of niet op de hoogte zijn van deze regeling, zijn er veel arbeidsmigranten in Nederland die zich niet inschrijven bij de gemeente en zodoende dus niet gemeten wordt. Toch valt uit cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek af te lezen dat sinds de toetreding tot de Europese Unie meer Poolse mensen zich hebben laten inschrijven in gemeentes. Dit kan aan de ene kant te maken hebben met een werkelijke stijging van Polen die in Nederland blijven wonen, maar ook met de legalisering van het verblijf van Polen in Nederland. Hierom worden onzichtbare illegale

---

⁶ Zie bijlage 1 voor bijbehorende grafiek.

mensen die er ook voor de toetreding al waren, nu zichtbaar en gemeten worden. In het eerste kwartaal van 2008 schreven zich bijna 3500 Polen in bij Nederlandse gemeentes. In welke gemeentes dat gebeurde werd sterk bepaald door de specifieke sectoren waarin de Polen werkzaam zijn.⁷ Op 1 april 2008 woonden er naar schatting 45 duizend eerste generatie Polen in Nederland. Sinds de toetreding van Polen tot de Europese Unie in mei 2004 is hun aantal in Nederland verdubbeld. Het gaat bij dit cijfer dus alleen om mensen die zich hebben ingeschreven bij gemeentes, de vele Polen die dat niet doen zijn in deze schatting niet meegenomen. Het werkelijke aantal Polen ligt dus veel hoger.

Specifieke en duidelijke kwantitatieve gegevens over de Poolse arbeidsmigranten zijn er niet, maar er is een nog groter gebrek aan kwalitatieve gegevens over deze groep. De waarde van kwalitatieve gegevens bestaat uit de aandacht die geschonken wordt aan ervaringen en betekenissen van de onderzoeksgroep. Door het narratieve karakter van deze gegevens ontstaat er ruimte voor nuances in vooronderstelde zekerheden. Zo kunnen gesimplificeerde aannames over bepaalde eigenschappen van een groep, meer inzichtelijk worden door kwalitatief onderzoek. Er hebben zich in de afgelopen tijd bepaalde aannames gevormd die het uitgangspunt zijn geweest voor de (in)formele houding ten opzichte van de Poolse migranten in Nederland. Kort door de bocht houden die in: de Polen komen naar Nederland om te werken, doen veelal ongeschoolde arbeid, houden van feesten en alcohol, praten vaak alleen Pools en gaan uiteindelijk (hopelijk) weer allemaal terug naar huis. Zonder deze goed of af te keuren, gaat het er om dat de aandacht van het empirisch onderzoek de aannames meer diepgang kunnen geven. De vooronderstelling over bijvoorbeeld de economische motieven van de Poolse arbeidsmigranten lijkt juist, maar krijgt meer kleur zodra er nadrukkelijk bij stil gestaan wordt hoe deze motieven zijn ontstaan en worden vormgegeven. Daarom volgt hieronder een stuk dat dit inzicht over motieven geeft.

Op naar een beter leven!

“Tot voor kort werkte ik als een lasser in Polen. Maar de situatie werd elke maand erger, ik maakte erg lange dagen en kreeg steeds minder betaald. Als ik thuiskwam van mijn werk

---

⁷ Zie bijlage 2 voor bijbehorend figuur.

ging ik wat eten, wassen en daarna gelijk slapen. Ik heb toen samen met mijn vrouw besloten dat ik ergens heen moest gaan om iets te veranderen. De inkomsten die wij hadden waren te weinig voor ons en onze tweeling. We hadden geen goed leven. Het was een hele moeilijke keuze om hierheen te komen en om mijn familie achter te laten, maar wat kon ik anders doen?!”⁸

Het belangrijkste motief voor Poolse mensen om naar Nederland te komen is een beter salaris. In vergelijking met Polen kan er in Nederland vier keer zoveel verdiend worden. Volgens Marius, een alleenstaande vrachtwagenchauffeur,⁹ zijn de prijzen, in de periode dat Polen in de voorbereiding voor toetreding van de Europese Unie, gestandaardiseerd naar Europese maatstaven, maar zijn lonen nauwelijks gestegen. Hierdoor zijn veel producten voor Poolse werknemers relatief gezien veel duurder en moeten er dus veel meer uren gewerkt worden om zich bepaalde (luke) producten te kunnen veroorloven. Veel Polen hebben in hun thuisland een zware baan, waar ze veel uren maken en weinig betaald krijgen. Aan het einde van de maand hebben ze genoeg geld om de huur van hun huis en de gas-, water en lichtrekeningen te betalen, maar veel meer geld houden ze niet over. Er is dus weinig mogelijkheid om geld te sparen of om het uit te geven aan leuke dingen. Hier in Nederland kunnen ze na elke maand wat geld sparen of uitgeven om leuke dingen mee te doen. Milena en haar vriend, een jong stelletje uit Opole¹⁰, zijn hierheen gekomen om naar eigen zeggen, hun droom te verwezenlijken. Ze willen graag een auto kopen, wat geld sparen en misschien gaan trouwen. Vol trots vertelt ze dat ze al een digitale camera en een laptop gekocht hebben en blij voegt ze daaraan toe hoe fijn het is dat ze nu zoveel kan shoppen!¹¹ Anderen besteden het salaris dat verdiend wordt om schulden af te lossen, een huis te kopen of een studie van te betalen. Bovendien zijn redelijk veel mannen die hun salaris voor het grootste deel naar hun familie in Polen sturen.

---

⁸ Kristofer, 02-05-2008

⁹ Marius, 12-05-2008

¹⁰ Opole is een stad in het Westen van Polen. Het wervingsbureau van dit uitzendbureau ligt in deze stad en zodoende komen veel hotelbewoners uit deze regio.

¹¹ Milena, 04-05-2008.

Foto 1: Milena, haar vriend en haar zusje op hun kamer in het hotel.

Naast puur economische gronden is de migratie ook een nieuwe ervaring en een avontuur. Een onderzoek naar de Poolse migranten in Londen liet zien dat veel migranten hun verblijf in het buitenland als een *'rite of passage'* zien (Eade, J. et al., 2008). Een overgangsritueel die de verandering tussen twee levensfasen inhoudt (Kottak 1974: 584). Een *'school of life'* waarin de migranten leren om op te groeien en onafhankelijk te worden. Ook mijn respondenten hebben aangegeven deze periode in hun leven te zien als een nieuwe ervaring waar veel van geleerd kan worden. Een nieuw soort baan, een nieuwe taal, een nieuwe leefsituatie. Zo is Adam, een 22-jarige student samen met zijn vriendin hierheen gekomen, om wat geld te verdienen zodat hij in september weer kan beginnen met zijn studie Logistiek. Daarnaast wil hij proberen hoe het is om samen te wonen met zijn vriendin. Voor hem betekent zijn verblijf in Nederland vrijheid. *'Hier hebben we vrijheid, geen ouders, geen mensen die zeggen wat je moet doen'*.¹² Kristofer, getrouwde vader van wie zijn tweeling en vrouw in Polen wonen, voegt daar nog aan toe:

'Ik hoef niet zoveel geld, niet voor luxe dingen, begrijp je? Ik wil geld zodat ik een goed leven kan leven. Waarin ik niet constant hoef te denken: Ik moet dit nog betalen, dit nog betalen. Als je niet zoveel geld hebt, maar je moet wel alles betalen, dan denk je er teveel aan, dan heb je teveel zorgen.'

---

¹² Adam, 03-05-2008.

Voor veel Polen heeft er geen bewuste keuze voor Nederland plaatsgevonden. Veel bewuster was de keuze om in het buitenland te gaan werken, in eerste instantie maakt het niet zoveel uit in welk land dat is. De eerste de beste kans op een baan met een beter salaris, of dat nu in Nederland, Duitsland of Engeland is, wordt aangegrepen.

Liefdeskoppel Kasia en Marcin bijvoorbeeld wilden aanvankelijk naar Engeland gaan. Marcin kon daar zelfs al meteen aan de slag, maar er was op dat moment geen geschikte baan voor Kasia en dus besloten ze, toen ze wel allebei een baan konden krijgen in Nederland, hierheen te gaan. In eerste instantie tijdelijk voor een maand of drie om vervolgens alsnog naar Engeland te vertrekken. Maar tot vandaag zijn ze nog steeds in Nederland en waarschijnlijk blijven ze uiteindelijk ook hier. *'Misschien was Engeland wel wat makkelijker geweest, in verband met de taal. Maar hier is het goed.'*¹³

Hoewel de meeste Polen *en masse* hierheen zijn gekomen voor een baan, een beter salaris en daarmee een kans op een beter leven, is de manier waarop ze dat doen verschillend. Voor sommige Polen waarmee ik sprak is het de eerste keer dat zij in Nederland, of zelfs in het buitenland zijn, voor anderen is dit al het derde jaar op rij waarvan ze een aantal maanden in Nederland werken. De één komt met zijn partner, de ander laat vrouw en kinderen thuis. De grote diversiteit van de groep Poolse arbeidsmigranten komt niet alleen naar voren in migratiesamenstelling en -ervaring, maar ook in leeftijd, toekomstplannen en het spreken van een andere taal dan Pools. Al deze verschillen hebben hun uitwerking in het gedrag en de plannen die de migranten hebben. Zo is er een klein aantal wat Nederlandse lessen volgt, omdat ze zich in de toekomst verstaanbaar willen kunnen maken. Dat duidt op een voorlopig toekomstplan in Nederland. Het spreken van een klein beetje Nederlands, of Engels of Duits zorgt ervoor dat men kan communiceren met Nederlandse collega's, baas of winkelbediendes. Anderen weten dat ze voor de jaarwisseling weer in Polen zullen zijn en doen dit soort investeringen niet snel.

---

¹³ Marcin, 27-04-2008.

Vraagstelling en hoofdstukindeling

De Poolse groep is divers, gevarieerd en bovendien zeer roterend. De voorbeelden die in deze thesis genoemd worden zijn uitspraken, ervaringen en situaties van zeer verschillende Polen. De voorbeelden moeten dan ook niet begrepen worden als generaliserende aannames, maar als illustraties bij zeer uiteenlopende verhalen van (tijdelijke) Poolse uitzendkrachten in Nederland. In de volgende hoofdstukken wordt er geschreven over Polen, waarbij er steeds in het achterhoofd moet worden gehouden dat daar de (tijdelijke) Poolse uitzendkrachten van mijn onderzoek mee bedoeld worden.

In mijn onderzoek heb ik mij gericht op de positionering van de Poolse arbeiders in Nederland.¹⁴ Ik ga er hierbij vanuit dat de positionering van een groep of individu bepaald wordt door enerzijds eigen inzet, inbreng en actie en anderzijds door het gedrag van het geheel waarbinnen iemand of iets een positie inneemt. Dit geheel is in dit geval de Nederlandse samenleving, waarvan de stem wordt vormgegeven door het politieke en publieke debat. De toon van deze debatten bepaalt voor een groot deel de positie die de Poolse arbeidskrachten in de Nederlandse samenleving krijgen toegewezen. Anderzijds bepalen de Poolse arbeidskrachten zelf door middel van *agency*, hoe die positie daadwerkelijk vorm krijgt. In het eerstvolgende hoofdstuk bespreek ik de toon van deze debatten en de toebedeelde positie die de Poolse uitzendkrachten krijgen. Vervolgens kijk ik naar welke positionering uiteindelijk wordt ingenomen en hoe die te verklaren valt door kenmerken van de migranten en de migratie.

In het hoofdstuk dat daarop volgt wil ik daarbij graag het begrip 'thuis' betrekken. Thuis zijn en je thuis voelen zijn moeilijk te definiëren begrippen. Niet alleen omdat ze gevoelens, ideeën en acties behelzen, maar vooral omdat de begrippen sterk individueel en veranderlijk ingevuld wordt. Het lijkt daarom al snel een onbruikbaar concept, maar het tegendeel is waar. Juist in een wereld die ten grondslag ligt aan beweging en verandering en waar traditionele verbanden wegvallen, heerst een sterk verlangen naar een gevoel van toebehoren, een ankerplaats. Er wordt het meest bewust aan thuis gedacht als men niet thuis is, denkt aan weggaan of net weer thuis is. De postmoderne wereld waarin mensen veel *away* zijn, plannen maken over weggaan of zojuist weer terug gekomen zijn, maakt

---

¹⁴ Zie bijlage 3 voor exacte vraagstelling en onderzoeksvragen.

thuis een belangrijk begrip. Thuis ben je op een plek waar je je veilig kan voelen en waar je prettig voelt. Thuis bevat dus precies diezelfde componenten als positionering; aan de ene kant wordt de invulling van het begrip bepaald door een gegeven structuur en aan de andere kant door een proces van eigen inbreng. De invulling van thuis laat daarom op microniveau zien wat een positionering op een groter niveau bewerkstelligt.

Door inzicht te geven in hoe beide concepten invulling hebben voor tijdelijke Poolse uitzendkrachten, wil ik een begrip geven over hoe de wisselwerking tussen de Nederlandse samenleving als het tijdelijke thuis en de structuur aan de ene kant en de Poolse uitzendkrachten als *agents*, aan de andere kant, vorm krijgt. Ik sluit deze thesis af met een concluderend hoofdstuk waarin ik alle informatie bij elkaar verzamel en daaruit volgend een aanbeveling doe.

Hoofdstuk 2: Stem van Nederland

Gaap!...6 uur 's ochtends, ik zit wat onwennig in een busje richting...richting?...dat weet ik eigenlijk helemaal niet. Het uitzendbureau stuurde mij vanochtend onverwachts met een ander groepje mee. Om mij heen zitten zo'n vijftal Poolse vrouwen die zich zwijgend wat inschikken om plaats voor mij te maken. Ik probeer een wakkere indruk te maken, terwijl ik me heel anders voel, want het is vroeg. Heel vroeg... In stilte rijdt het busje het Westland in, om me heen zie ik dat er nog meer mensen moe zijn. De vrouwen hebben hun ogen nog even dicht gedaan of staren vermoeid voor zich uit, terwijl het busje verder hobbelt. Een kwartiertje later stap ik een grote plantenkas binnen, ergens achterin zie ik al een aantal mensen in de weer. Hier is de dag schijnbaar al lang aan de gang.

Zwijgend loop ik achter de, eveneens zwijgende, vrouwen aan. Eén van de vrouwen draait zich om en vraagt in het Pools iets aan mij, ik maak haar duidelijk dat ik geen Pools spreek en zie hoe ze vervolgens een ander iemand aanschiet. Eén van de mannen van het uitzendbureau is ook meegekomen en praat met, schijnbaar, de baas van het bedrijf. Ik stel me aan hem voor, leg kort uit wat ik doe en zonder wedervraag sluit ik me weer aan bij de rest van de groep. Diezelfde man loopt naar ons toe en vraagt aan twee van de Poolse mensen of zij aan de anderen willen vertalen. Hij verdeelt de groep in drieën en wijst ieder groepje een tafel aan. Nog geen vijf minuten nadat we de kas binnen kwamen, sta ik met de eerste potplantjes in mijn hand. Zonder te weten wie mijn collega's zijn, hoe de dag eruit gaat zien, waar ik naar het toilet kan gaan, ben ik aan de slag gezet. Ik verwijder de bruine blaadjes, maak het plantje wat schoon en zet ze in een tray voor mijn neus. Terwijl iedereen om mij heen zwijgend hetzelfde doet, draait de dj op de radio plaatjes en pak ik weer een nieuw potje. Zo nu en dan komt er iemand kijken of doet een kleine toelichting, maar verder gaat het aan de lopende band verder. Het eerste plantje om half 7, de laatste om 5 uur...

Later die dag begreep ik pas dat een groot aantal van de Poolse vrouwen ook vandaag voor het eerst hier werkten, slechts twee meisjes werkten hier al langer. Ook zij liepen vanochtend het onbekende tegemoet. Ook zij wisten niet waar we heen gingen en wat we gingen doen. Het enige verschil is dat ik mij omwille van mijn onderzoek nog heb moeten voorstellen aan de bedrijfsleider, maar deze vrouwen hebben geen enkele hand geschud, geen enkele

*kennismaking gehad. Het doet er blijkbaar echt niet toe wie of wat je bent, als je er maar bent en als je vooral maar werkt...*¹⁵

In dit hoofdstuk behandel ik de (arbeids-)positie van de Poolse uitzendkrachten in Nederland. Ik sta daarbij stil bij hoe het Nederlandse politieke en publieke debat wordt gearticuleerd en bepalend is voor de situatie van de Poolse uitzendkracht. Welke ruimte biedt het Nederlandse nationale vertoog¹⁶ aan deze migranten? Hoe ziet de structuur van hun situatie eruit? Dit hoofdstuk wordt ingeleid door een schets van het kapitalistische systeem, waar vanuit een kader gevormd kan worden over de grootste aandrijver van deze migratie.

Eind 18^e eeuw werd met het uitvinden van de stoommachine, de Industriële Revolutie ingang gezet. Het kapitalistische systeem vierde daarmee hoogtij dagen. Deze nieuwe manier van produceren steunde mechanische ontwikkelingen en het bestaan van arbeiders die tegen lonen werk verrichtten. Zo wordt er getracht een *surplus* of overschot aan productiemiddelen te creëren (Wolf, 1982). Omstreeks 1950 introduceerde autofabrikant Henry Ford een nieuwe manier van produceren, een systeem dat later het Fordisme wordt genoemd. Het systeem draait om massaproductie en –consumptie. Het Fordisme liet zich kenmerken door aanbodgestuurde productie. Het productiesysteem was inefficiënt en gespecialiseerd. In 1973 klapte het systeem wegens een economische recessie in elkaar. Het systeem wat zich vervolgens ontwikkelde wordt ook wel ‘flexibele accumulatie’ genoemd (Harvey 1989, geciteerd in Inda & Rosaldo 2002:332). Deze manier van produceren past veel meer bij het flexibele karakter van de moderne samenleving. Binnen dit vraaggestuurde systeem, draait het nog steeds om massaproductie en is er voor het eerst vraag naar flexibele arbeidskrachten. Seizoensarbeiders, parttime banen en een contractbanen zijn nodig om dit systeem draaiende te houden. Het productiesysteem draait om winst en daarom wordt getracht de lonen zo laag mogelijk te houden (Harriss, 2000). Na verloop van tijd werden er arbeiders over nationale grenzen aangetrokken, omdat zij tegen lagere lonen konden werken. Ook Nederland contracteerde in de jaren '60 duizenden gastarbeiders uit

---

¹⁵ Aantekening uit veldwerkboekje, 09-04-2008.

¹⁶ Vertoog of discours is een begrip wat afkomt van filosoof Foucault. Het betreft het spreken van een bepaalde groep op politiek, wetenschappelijk of alledaags niveau, waarmee de desbetreffende groep de werkelijkheid structureert en daarmee vastlegt wat zij voor waarheid houdt. Het Nederlandse nationale vertoog houdt dus de manier waarop de Nederlandse samenleving spreekt in. Het vertoog combineert het publieke en politieke debat.

Turkije, Spanje en Marokko die tegen een lager loon dan Nederlanders werkten (Ghorashi, 2003). Hiermee verdween de controle op migratie van de natie-staat in handen van het marktmechanisme van het kapitalistische systeem. Migratie was hierdoor niet langer sterk te controleren.

De postmoderne samenleving op drift was en is nog steeds, op zoek naar controle en orde, die vaak gevonden werd in het herdefiniëren van nationale concepten en vertogen. Door het sterk nationaal inkleuren van vertogen en bijvoorbeeld het migratiebeleid werd getracht de controle bij de natie-staat terug te brengen. Ook werden er overkoepelende vormen zoals de Europese Unie opgericht, die door een bundeling van krachten ook een bepaalde controle probeerde te herstellen. Om migrantenwerkers en burgers te kunnen aantrekken, te integreren maar ook om ze beter te kunnen controleren, werd er een vrije markt op Europees niveau opgericht (Castells, 2000). Sassen noemt het aangaan van dit internationale samenwerkingsverband en daarmee het verschuiven van de controle van de natie-staat naar een internationaal niveau een vorm van *'shifting up'* (Geciteerd in de Lange & Pool 2004). De Poolse arbeidsmigratie naar Nederland is precies die migratiestroom die in gang gezet is door de totstandkoming van de Europese arbeidsmarkt. Het toebehoren tot Europa liet landsgrenzen vervagen en dat maakte het al sinds de aanloop naar 2004, het jaar waarop Polen lid werd, makkelijker om vrij te bewegen tussen Nederland en Polen.

De postmoderne samenleving laat zich, naast een homogeniserende werking door het wegvallen van grenzen, sterk kenmerken door het slaan van diepe kloven. Het ontstaan van grote ongelijkheden wordt gestimuleerd door het proces van mondialisering en kapitalisme en hieruit volgen bepaalde machtsverhoudingen die situaties en mogelijkheden van wereldburgers heterogeniseren (le Espiritu 2003: 4). Bauman (1998) merkt deze ongelijkheden ook op. Volgens hem is iedereen tegenwoordig 'on the move', maar verschilt de manier waarop we dat zijn. Hij noemt mobiliteit de nieuwe stratificerende factor van de postmoderne samenleving. Zij die vrij en zonder zorgen kunnen bewegen zijn de toeristen, zij die dat gedwongen of nauwelijks doen de zwervers. Zijn indeling van de *tourists* en de *vagabonds* geeft exact aan dat weliswaar iedereen in beweging is, maar dat de manier waarop dat gebeurt wordt ingegeven door overkoepelende machtsverhoudingen die de mate van mobiliteit bepalen.

De Poolse migranten in Nederland worden in Baumans terminologie als *tourists* beschouwd; hun Europese burgerschap bepaalde immers dat zij zonder beperkingen legaal

en vrij naar Nederland konden komen. Echter wil ik wijzen op een kleine nuance in deze typering. *'The tourists travel because they want to, the vagabonds because they have no other bearable choice'* (1998:93). De Poolse migratie is weliswaar vrijwillig, maar wordt voor een groot deel bepaald door grote ongelijkheden binnen het kapitalistische systeem en de Europese Unie. De gronden die de beweging van deze migranten gevoed hebben, zijn bijvoorbeeld op geen enkele manier te vergelijken met die van *expats* of stagiaires, die een werkperiode in het buitenland ondernemen vanwege de ervaring of uitdaging. Sommige Poolse migranten kennen thuis een uitzichtloze situatie waarbij grote zorgen om kosten of schulden de stap om te migreren aansporen. Voor anderen is de situatie minder schrijnend, maar biedt het werken in Nederland wel een uitkomst voor grotere financiële welvaart. Familie en stek achterlaten om elders tegen een vier keer zo hoog salaris te werken blijft daarom vaak wel vrijwillig, maar moet wel in dit juiste daglicht begrepen worden. Bovendien is het zijn van een *tourist* of een legale migrant, niet een vrijbrief voor een correcte behandeling in zijn plek van aankomst. Het nationale vertoog van een land regisseert nog steeds hoe er wordt omgegaan met de reizigers, migranten of vreemdelingen binnen haar bereik. Toeristen kunnen dus op precies dezelfde manier behandeld worden als *vagebonds* en zodoende kunnen ze zwervende reizigers gehouden worden. Het Europese lidmaatschap laat landsgrenzen vervagen, maar betekent niet automatisch een gelijkschakeling van kansen. De kansen van een Europese Unie burger worden nog steeds ingegeven door nationale vertogen en de ongelijkheden van het kapitalistische systeem.

Uitzendbureau als regisseur

Triandafyllidou en Gropas (2007) typeren het werk van veel Poolse werkers in Nederland als het type werk waar nauwelijks opleidingskwalificaties voor gelden. Het gaat hier om het type werk wat goed gedaan kan worden door immigranten die weinig tot geen kwalificaties hebben en de nationale taal niet spreken, maar vaak wel de motivatie hebben om te werken voor lage lonen en zware arbeidsomstandigheden te kunnen verduren. Arbeidsmigranten uit Polen worden in Nederland vaak aan het werk gesteld via intermediaire organisaties, zoals uitzendbureaus. Werken op uitzendbasis heeft precies die flexibele eigenschap die de postmoderne samenleving nodig heeft. Nederland ontwikkelt een fluctuerende vraag naar

arbeidskrachten, Polen biedt een flexibele arbeidsreserve. Deze uitzendbureaus zijn de letterlijke uitvoerders van de controle op de migratie. Zij werven in Polen, regelen de migratiestroom en bepalen de werkplek in Nederland. Een werkplek wordt vaak gevonden in de bouw of agrarische sector. Vooral in de agrarische sector is geen diplomering nodig en kunnen de mensen zo aan de slag. De werkplek is meestal voor een aantal weken of maanden, afhankelijk van waar de intermediair hun plaatst. Er heerst een soort opgestaan-is-plaats-vergaan- principe: een paar dagen vakantie in Polen of ziek zijn betekent vaak bij terugkomst dat je ergens anders aan de slag zal moeten gaan. Ook is er in sommige periodes van het jaar extra mankracht nodig in bepaalde arbeidssectoren en worden de handen van de arbeidskrachten verplaatst naar de plek waar de arbeid op dat moment het meest nodig is. De meeste Polen maken lange werkdagen, vertrekken 's ochtends vroeg en komen laat weer terug in het hotel. Hun uurloon is laag en bovendien worden kosten voor een avondmaaltijd en overnachtingkosten ingehouden op het weksalaris. Maar het is voor hen nog steeds meer dan in Polen verdiend zou kunnen worden en daarom nog steeds een financiële verbetering.

De legalisering van de migratie van Polen naar Nederland klinkt als een vooruitgang ten opzichte van duistere en illegale praktijken. Maar juist legalisering van verblijfsstatus kan een achteruitgang van de (arbeids)situatie behelzen. Antropologe Cathelijne Pool (2005) beschrijft hoe liberalisering van de migratie van Polen naar Nederland, tegenovergesteld van dat wat vaak wordt gedacht, betekent dat sommige migranten opgesloten raken in dominante systemen die hun gedrag en keuzemogelijkheid beïnvloeden. De mogelijkheden die de liberalisering van migratie voor haar migranten met zich meebrengen worden zoveel mogelijk beperkt. Dit geldt in het bijzonder voor migranten die werkzaam zijn via een uitzendbureau. De structuur waarin de Poolse uitzendkrachten in Nederland terecht komen laat zich kenmerken door een ongelijke dominantie. Het uitzendbureau is bepalend voor de situatie en de mogelijkheden die de Poolse uitzendkrachten geboden worden. Het uitzendbureau fungeert als intermediair tussen haar werknemers en werkgevers en bepaald daarmee voor een groot deel hoe deze verhouding vorm heeft. Omdat er een groot belang ligt bij de uitzendbureaus om migratie zoveel mogelijk te kunnen controleren, volgen zij het migratieproces van hun werknemers van A tot Z. Zij regelen werkplek, woonplek, bankrekening en verzekeringen. Op die manier ontstaat er een grote afhankelijkheid voor de Polen en worden uitzendbureaus automatisch onderdeel van het sociale netwerk van Poolse

uitzendkrachten. Omdat alles voor de werknemer geregeld wordt, komen zij nauwelijks in contact met Nederlandse instanties en is de noodzaak voor een ander sociaal netwerk, buiten het uitzendbureau om, veel kleiner geworden. Dat terwijl een sociaal netwerk van groot belang is voor migranten die als buitenstaanders vaak weinig toegang tot de bronnen van een samenleving hebben (ibid.: 1). Ook andere auteurs hebben duidelijk gemaakt dat migranten veel gebruik maken van een sociaal netwerk om het gebrek aan officiële steun te compenseren. Ze gebruiken die netwerken om een soort sociale inbedding te recreëren die zij in hun thuisland kennen, daarmee scheppen zij veiligheidsnetten en informele steunkanalen die vaak nodig zijn in een onbekend land (Kopnina 2005: 129).

Het uitzendbureau is de belangrijkste schakel in het sociale netwerk van de Poolse migranten en komt daarom in een soort machtspositie terecht waarin zij kunnen bepalen welke informatie bij de werknemers terecht en welke informatie niet. Zo is gebleken dat niet alle uitzendkrachten op de hoogte zijn van Nederlandse arbeidswetten, bijvoorbeeld over het minimumloon of vergoeding bij ziekte. Hierdoor kan een vertekend beeld ontstaan: de werkgevers prijzen de Polen om hun lage ziekteverzuim, maar ze zijn in werkelijkheid niet op de hoogte van een vergoedingsregeling bij ziekte en melden zich daarom zelden ziek (Pool, 2005). Uit de verhalen van mijn respondenten blijkt dat een deel wel op de hoogte is van de reglementen die voor hen gelden, maar dat zij weinig mogelijkheden zien om die aan te spreken zonder daarbij het risico te lopen hun baan te verliezen. Men is wel op de hoogte van het minimumloon, vakantiegeld en de uitbetaling van overuren, maar kan er binnen de structuur waarbij de macht bij het uitzendbureau ligt, weinig tegen beginnen als die niet worden uitbetaald. Een aantal van mijn informanten heeft aangegeven dat wanneer zij een kritisch geluid laten klinken over bijvoorbeeld onderbetaling of slechte arbeidsomstandigheden, de reactie van het uitzendbureau een dreigement voor ontslag en terugkeer naar Polen is. Resultaat van deze beperkende structuur en in stand gehouden onwetendheid bij velen is dat de Poolse uitzendkracht niet sterk in zijn rechtspositie kan staan.

Aan de ene kant zorgt legalisering ervoor dat de arbeidsmigranten recht hebben op bepaalde vergoedingen volgens het Nederlandse rechtssysteem, maar aan de andere kant zorgt de structuur van een intermediair als dominante factor, dat die vaak niet allemaal ontvangen worden. Onderbetaling en uitbuiting liggen op de loer zolang deze structuur behouden blijft. Het is voor het uitzendbureau het meest ideaal als de werknemer niet al te

veel van zijn rechten af weet, zodat deze er ook niet naar gaat vragen. Sterker nog als de Poolse werkers beter geïnformeerd zouden zijn over hun rechten en bovendien ook zouden opkomen voor deze rechten, zullen zij waarschijnlijk hun reputatie als aantrekkelijke werknemers verliezen (Pool, 2005:12). Bij de verspreiding van het Pools-Nederlandse weekblad *Popolsku*, een blad wat ook over rechten als arbeidskracht in Nederland bericht, gaf één van de directeurs van een uitzendbureau te kennen geen interesse te hebben voor de verspreiding van dit blad onder zijn werknemers, *'we moeten ze niet slimmer maken dan dat ze al zijn'*.¹⁷ Een kenmerkende uitspraak voor de tendens die ook ik gesignaleerd heb. De Poolse arbeidsmigranten zijn door hun afhankelijkheid een kwetsbare groep en kunnen hierdoor niets doen met hun kennis over de illegale praktijken binnen hun uitzendbureau. Hoewel het uitzendbureau, via welke mijn respondenten werken, aangeschreven staat als een goed bureau, spelen zich ook hier mysterieuze zaken af, met name met betrekking tot het uitbetalen van gewerkte overuren en vakantiegeld. Het vastzetten van de Poolse migranten in beperkende kaders, het in stand houden van deze structuur zorgt ervoor dat de controle en macht en uiteindelijk dus de grootste (financiële) winst bij de uitzendbureaus blijft liggen.

Diegene die zijn mond opentrekt krijgt een dreigement of een ontslag om zijn oren. Niet naar je zin? Het ergens niet mee eens? Dan ga je maar terug naar Polen! Hierdoor zijn diegene die hun stem wel laten gelden zeldzaam en komen de werkelijke problemen maar moeilijk naar boven. Malgorzata Bos-Karczewska, een van origine Poolse vrouw en lid van de door minister Donner van Sociale Zaken en Werkgelegenheid opgerichte werkgroep die zich bezighoudt met de 'Polenproblematiek', noemt de beeldvorming over Polen eenzijdig. Belangrijk daarbij is voor haar hoe de berichtgeving de werkelijke problemen met betrekking tot de Poolse arbeidsmigranten overschaduwden. *'Men houdt zich bezig met de dingen die men gesignaleerd krijgt, als ze niks gesignaleerd krijgen schrijft de pers er niet over en bestaat het probleem niet. Zo simpel is het.'*¹⁸ De informatie van onderop komt maar moeilijk boven als er geen veilige kanalen zijn via welke de Poolse uitzendkracht zich kan bekritisieren over zijn situatie. Hierdoor sluit het beleid omtrent de Poolse migranten in Nederland niet altijd evengoed aan bij wat er daadwerkelijk speelt. Het Nederlandse beleid omtrent de Polen is vooral gefocust op de slechte huisvesting. Vooral in bepaalde wijken in steden als

---

¹⁷ Huug Duin, redactielid *Popolsku*, 11-04-2008.

¹⁸ Malgorzata Bos- Karczewska, 28-04-2008.

Rotterdam en Den Haag worden veel Polen gehuisvest, vaak met teveel personen in een huis en onder slechte of gevaarlijke omstandigheden. Slechte huisvesting is relatief makkelijk te signaleren omdat het zichtbaar is, maar de onzichtbare informatie over onderbetaling en uitbuiting wordt niet helder en daardoor nauwelijks aangepakt. Over het politieke beleid omtrent de Poolse arbeidsmigranten in Nederland volgt in een volgend hoofdstuk meer. Ik behandel nu eerst de toon van het publieke debat en het nationale vertoog, om daarmee een inzicht te geven in hoe die bepalend zijn voor de positionering van de Poolse arbeidsmigrant in Nederland.

Angst vanuit Polen

Le Espiritu (2003: 6) beschrijft hoe zowel de populaire als de academische literatuur over (im)migratie vaak de neiging heeft om te beginnen met de vooronderstelling dat migranten een probleem zijn. Het is volgens haar opvallend dat de literatuur het probleem niet lokaliseert in de politieke en economische verdrukking die de beweging van mensen produceert, maar in de lichamen en hoofden van de migranten zelf. De migranten zijn het probleem, en dat wat de migranten gebracht heeft, de grotere mondiale processen die ongelijkheid zaaiden, worden daarbij vergeten. Ook in het publieke debat omtrent de Poolse arbeidsmigranten in Nederland worden de migranten als problematisch gezien. Gelijk vanaf het moment dat er gesproken werd over toetreding van tien nieuwe lidstaten tot de Europese Unie in 2004, wat dus betekende dat er vrij verkeer tussen deze landen en Nederland kwam te bestaan, ontstond er een vrees voor een overstroming van de arbeidsmarkt met arbeiders uit deze landen. Pijpers (2006) deed een onderzoek naar hoe een morele paniek over massamigratie vanuit Oost-Europa, op de vooravond van de mogelijke opening in 2004, naar voren kwam in politieke debatten en media. Haar artikel laat op heldere wijze zien hoe de debatten in de Tweede Kamer vanuit deze paniek, zich ontwikkelden tot een beperkende '*politics of fear*'. De angst voor het inpikken van banen en drukken van de lonen door de opening van de grenzen, heeft er toe geleid dat er gebruik werd gemaakt van een overgangsregeling. Deze regeling maakte dat een tewerkstellingsvergunning nog steeds nodig bleef voor de arbeiders uit deze nieuwe lidstaten en

bovendien pas werd uitgereikt als aantoonbaar was dat er geen Nederlandse werknemer voor de baan gevonden kon worden.

Op het moment dat deze regeling aan het begin van 2007 ten einde liep en de werkelijke opening voor de arbeidsmarkt voor inwoners van deze tien lidstaten, ten sprake kwam, klonken er wederom vanuit diverse hoeken angstige geluiden. Vooral de Poolse arbeiders, die destijds al jaren bekend waren in bepaalde sectoren van de arbeidsmarkt, werden gezien als een bedreiging. Kranten noemden de opening van de arbeidsmarkt voor de Polen en cijfers over Polen die in aanraking met de politie zijn geweest, in één adem (Algemeen Dagblad, 2007). De directrice van Federatie Opvang, een brancheorganisatie voor de instellingen voor maatschappelijke opvang, sprak zelfs over een angst voor ziekteverspreiding (Savelberg, 02 mei 2007). Maar er was geen houden meer aan en in mei 2007 werden de grenzen daadwerkelijk geopend.

Ter illustratie van de beelden die in de Nederlandse samenleving over de Polen gelden en hoe deze beelden op hen overkomen, wil ik uitgebreid stilstaan bij een lied wat omstreeks de carnavalsperiode van 2008 werd uitgebracht. Het nummer 'Bussie vol met Polen' was bedoeld als een grappige carnavalshit, werd door velen opgevat als een lied met een discriminerende boodschap. In de tekst van het lied komt naar voren hoe de Polen in busjes van en naar het werk vervoerd worden, hoe ze werken voor 'een paar tientjes en een blik bier' en hoe ze 's avonds met zijn allen een feestje vieren. Het nummer ondervond veel verhitte kritiek, maar ontving ook lof. Sommige Nederlanders vonden het lied ronduit discriminerend en anderen vonden dat de tekst van liedje slechts grappig bedoeld was of dat het precies de juiste toon raakte. De Polen zelf hebben gemengd gereageerd, de één vat het op als discriminatie, de ander als een grap die niet al te serieus genomen moet worden.

'Bussie vol met Polen. Dit is discriminatie! Dat is niet aardig! Wij werken hier omdat de Nederlandse mensen daar niet willen werken. Ik hoor het heel vaak op de radio, ik ben niet stom! Poolse mensen zijn dom, alcoholisten. Ik weet het, maar dat geldt niet voor iedereen. Niet iedereen drinkt, maar werkt wel hard. Dat doet pijn, pijn in mijn ziel, want ik ben niet zoals die man die hier zit en de hele tijd drinkt. Het voelt een beetje als pijn. Maar goed, ik

*ben rustig en het zijn alleen maar mensen. Jullie moeten weten dat het niet alle Poolse mensen zijn die hier werken zo zijn, niet iedereen in het hotel.'*¹⁹

Marcin, een alleenstaande dertiger die reeds tien maanden in een plantenkas in het Westland werkt, wordt geraakt door de woorden van het liedje. Marcus echter staat er wat luchtiger tegenover:

*'Dat liedje Bussie vol met Polen vind ik ook grappig. Er zijn veel grappen, in Polen zijn er ook veel grappen over alles wat komisch is, alles wat domheid is. Ik schat dit ook als enkel een grapje in. Gewoon een grapje. Het liedje gaat niet over mij, want ik doe zoiets niet. Het gaat niet direct over mij. (...) Ik ben daar niet boos of zoiets over.'*²⁰

Ongeacht hoe het lied ontvangen en begrepen is, geeft het blijk van een aantal sterk stigmatiserende beelden over de Poolse arbeider in Nederland. Bijvoorbeeld het veelvuldige en/of overmatige alcoholgebruik van Polen is iets wat duidelijk naar voren komt in de beeldvorming over Polen. Ook mijn informanten zijn hiervan op de hoogte. Vaak willen ze duidelijk maken dat ze weten dat er mensen zijn die dat doen, maar dat zij zich hiervan distantiëren. Meerdere personen hebben aan mij verteld dat zij vinden dat de situatie waarin zij zich bevinden voor sommigen ook stimulerend is voor het drinken van alcohol.

*'Alle mensen hier denken dat we teveel drinken. Maar waarom is dat? Als je familie thuis zit en je bent hier alleen en kent niemand. Wat doe je dan? Dan drink je omdat je niet teveel na wil denken over wat er in Polen gebeurt, begrijp je? Het is de beste manier om niet aan Polen te denken.'*²¹

Los van de redenen of motivaties voor een overmatig alcoholgebruik geldt nog steeds dat dit een leefstijl is die niet bij iedereen past. Marcin, de vriend van Kasia, bijvoorbeeld, vertelde hoe een collega op zijn werk, nadat Marcin verteld had dat hij hoofdpijn had, hem vroeg waarom hij dan toch ook zoveel dronk? Marcin zegt zich daar erg ongemakkelijk bij te

---

¹⁹ Marcin, 08-05-2008.

²⁰ Marius, 12-05-2008.

²¹ Adam, 03-05-2008.

hebben gevoeld, vooral omdat hij geen druppel alcohol drinkt.²² Zijn naamsgenoot vertelt hoe hij bij verschillende discotheken in Den Haag geweigerd werd, volgens hem alleen omdat hij Pools is. Hij vindt zich er over op dat de stereotyperingen over Polen zoals het agressief zijn en gretig alcoholgebruik, die niet voor hem gelden, op deze manier wel zijn probleem worden. Hij noemt dat hij als gevolg van dit geweigerd worden, niet graag soortgelijke dingen vaker wil gaan ondernemen.²³

Stereotyperingen

Etnische stereotyperingen die vaak kleinerend klinken, zijn gestandaardiseerde noties over culturele kenmerken van een groep (Eriksen 1993:23). Ze kunnen op verschillende manieren gevormd en gebruikt worden, maar laten zich altijd kenmerken door het trekken van grenzen. Een grens om de groep waarover stereotypes worden uitgesproken en een grens om de eigen groep die vaak als het tegenovergestelde wordt getypeerd. Met het trekken van deze grenzen, door stereotyperingen het gangbare kenmerk van een sociale groep te laten zijn, kunnen verschillen en privileges voor toegang tot de bronnen van een gemeenschap gerechtvaardigd worden (Eriksen, 1993). Stereotyperingen creëren een distantie, een overzicht en een angst tegelijkertijd. Een angst bij diegene die de stereotyperingen in stand houden, als wel bij de groep over wie de stereotyperingen geuit worden. Volgens Eriksen kunnen bepaalde minderheden ook sterke stereotyperingen over hun eigen groep hebben en juist positieve over de hun dominerende groep. Veel van mijn respondenten noemden dat ze de stereotyperingen over de Polen niet persoonlijk opvatten. Ze weten dat deze uitspraken niet over hen gaan en menen dat er in elke cultuur goede en slechte mensen bestaan. Anderen spreken zich juist erg afwijzend op tegenover de Polen voor wie deze stereotyperingen wel gelden. Verschillende respondenten hebben gezegd in de winkel liever niet of Engels, maar in geen geval Pools te praten, omdat ze als ze dit wel doen raar worden aangekeken en geassocieerd worden met Polen waar ze niet geassocieerd mee willen worden. Deze Polen spreken in tegenstelling tot hun eigen groep, overwegend positief over de Nederlanders. Ze noemen het aardige, tolerante mensen die hen vriendelijk groeten op

---

²² Marcin, 27-05-2008.

²³ Marcin, 08-05-2008.

straat. Maar echt verder dan dit groeten gaat het contact met Nederlanders voor veel Polen ook niet.

De distantiërende werking van stereotyperingen is wat Ghorashi een proces van *'othering'* noemt. Door het constant weergeven van de ander als anders, wordt deze uiteindelijk ook als een Ander ervaren. Een proces van *'othering'* zorgt ervoor dat verschillen benadrukken wie er wel bij horen en wie er worden uitgesloten (2003:170). Het culturele compromis van Nederland, een term van sociaal wetenschapper Wimmer, bevat slechts een nauwe ruimte voor migranten, zo is de laatste jaren gebleken. Met dit culturele compromis bedoelt Wimmer de uitkomst van een overlegsituatie waarbij alle actoren die een bepaalde ruimte met elkaar delen, een overeenstemming bereiken over collectieve normen, wereldbeelden en betekeniskaders (2002:28). Zodra dit compromis gesloten is worden de grenzen van de groep die dit compromis betreft bewaakt. Een sterk nationaal ingekleurd cultureel compromis heeft nauwelijks ruimte voor de opname van diverse culturele beelden en gedragingen van migranten.

Gast of arbeider?

In de jaren '60 vulden gastarbeiders de gaten in Nederlandse arbeidsmarkt op. Zoals de terminologie al doet vermoeden, werden de arbeiders gezien als gasten. Terwijl beleid en opvattingen gericht bleven op tijdelijkheid en uiteindelijke terugkeer, bleken veel Turkse en Marokkaanse arbeiders uiteindelijk *'the guests who stayed'*.²⁴ Daaruit resulteerde een problematische verhouding tussen de gastarbeiders die bleven en het Nederlandse culturele compromis. Ghorashi (2003) beschrijft de exclusiviteit van het Nederlanderschap en hoe het daardoor voor migranten moeilijk is om een gevoel van toebehoren met betrekking tot Nederland te creëren. Zelfs kinderen van migranten blijven altijd Anderen en worden nooit als echte Nederlander beschouwd. Met de komst en aanwezigheid van Poolse arbeiders in Nederland werd dat wat het *'gastarbeidertrauma'* genoemd wordt duidelijk (Engbersen 2003, geciteerd in de Lange & Pool 2004). Velen spraken hun angst uit over het al dan niet permanent verblijven van de nieuwe gastarbeiders in Nederland, er mocht Nederland niet

---

²⁴ Veel gebruikte uitdrukking, die Stephen Castells in 1985 gebruikte in de titel van een artikel over de Duitse gastarbeiders.

nog een keer overkomen wat hun destijds overkomen is. De integratienota van de Socialistische Partij(SP) uit juni 2008 noemt het naïef om de nieuwe arbeidsmigratie vanuit Oost-Europa als tijdelijk te zien, daarmee riskeren we het gevaar dezelfde problemen tegen te komen als die van de Turkse en Marokkaanse gastarbeiders. De SP pleit er in deze nota dan ook voor om de Europese arbeidsmarkt te reguleren, Nederland moet weer het recht krijgen om zelf te bepalen wie en hoeveel mensen er aan de slag kunnen (2008: 28). Op internetfora van diverse landelijke kranten wordt de publieke stem van de Nederlander ten aanzien van de Poolse arbeidskrachten luid en duidelijk geuit. Grove en ongenueanceerde uitspraken over de overlast die de Polen volgens hen veroorzaken en de achteloosheid van het politieke beleid worden afgewisseld door geruststellende woorden die er op wijzen dat de komst van de Polen te begrijpen is en dat Nederland voor hen zou moeten zorgen. Als illustratie van de felle discussie die op internet plaatsheeft, wil ik twee reacties noemen. Beide zijn een reactie op een krantenartikel wat de hardere aanpak van malafide uitzendbureaus beschrijft. De eerste reactie op dit artikel :

‘De meeste Poolse mensen worden uitgemolken, ze maken lange dagen voor een laag loon en als ze te vaak of lang ziek zijn dan worden ze terug naar Polen gestuurd want voor hen 10 andere.’, wordt fel onderuit gehaald door de volgende: ‘Ziek, meteen terugsturen en uitbuiten die mensen. Daar zijn ze voor . Vergeet niet dat door deze mensen jouw sociale zekerheden uitgemolken worden. Voor jou geen AOW meer . Wanneer een Hollander een minimumloon wil verdienen zegt de Pool ik doe het voor de helft. Dus niet zeiken, ze willen het. Ze hebben de hele Duitse economie naar de kloten geholpen en Nederland volgt.’

Zowel in het publieke en politieke debat omtrent de Poolse uitzendkrachten klinken verschillende geluiden. De angst voor het permanent blijven van deze groep en de daarbij behorende (integratie)problemen zorgt voor een kritisch signaal naar het politieke beleid van de open arbeidsmarkt. Gezocht wordt naar nieuwe manieren om de migratie te kunnen controleren of zelfs te voorkomen. Als de Poolse migranten blijven moet Nederland daarop ingericht worden, maar de toon van de debatten laat doorschijnen dat het gros van de Nederlanders liever ziet dat de Polen uiteindelijk weer naar hun thuisland terugkeren. De veelbesproken term ‘gastarbeider’ en de daarbij behorende visie van de migrant als tijdelijke gast is veel bekritiseerd met betrekking tot migranten van wie het verblijf veel langer dan

tijdelijk was. In het geval van de Poolse arbeidsmigratie lijkt de terminologie juist heel geschikt. Het valt te verwachten dat de Poolse arbeidsmigranten inderdaad slechts tijdelijk te gast zijn om te werken en uiteindelijk weer naar Polen gaan. Juist hun legaliteit bepaalt dat terugkeren ook gemakkelijk mogelijk is. Het waren ook de Spaanse en Italiaanse gastarbeiders, die het recht hadden om vrij heen en weer te reizen, die terugkeerden naar hun thuisland. De groep die dat recht niet had, ofwel de Turkse en Marokkaanse migranten, bleven permanent in Nederland (Pool 2005:8). De definitie van ‘gastarbeider’ is waarschijnlijk terecht. Echter is het nog steeds opvallend dat de Poolse uitzendkrachten zo genoemd worden. *‘Er zit een bijmaak aan deze terminologie. Het is zeer opmerkelijk te noemen dat buitenlandse werknemers overal expats genoemd worden, maar dat de Polen in Nederland gastarbeiders genoemd worden’*, vindt ook Huug Duin, redactielid van de Pools-Nederlandse krant Popolsku.²⁵ Het idee achter de term ‘gastarbeider’ lijkt in deze te kloppen, maar de toon die deze term aanslaat spreekt een bepaalde dominantie aan de kant van het ontvangstland uit die niet goed past bij volledig legale en bovendien Europese migratie. Margaretha Bos- Karcewska noemt daarbij hoe Nederland als gastland tekort doet. Ze vergelijkt het verblijf van de Poolse arbeiders met familiebezoek.

‘Ja kijk als je op familiebezoek bent, dat is ook tijdelijk, dan vindt je toch leuk als ze komen met taartjes en leuke dingen gaan zeggen?! Dat er een sfeer heerst dat je welkom bent, dat je goed werk komt doen. We gaan jou helpen, nou dat soort dingen. Op dit moment is het zo dat mensen hier komen en als vee behandeld worden. Puur als laagbetaalde arbeidskrachten en ja, niet als gasten zeg maar.’²⁶

Nederland als gastland laat zich typeren door angst en onwetendheid. Hier vanuit wordt een angstig publiek debat gearticuleerd en een politiek beleid gevoerd die in plaats van de consequenties van het Europese lidmaatschap onder ogen wil zien, probeert zoveel mogelijk beperkingen op te leggen. Recentelijk is besloten om de arbeidsmarkt nog niet te openen voor Bulgaren en Roemenen, ook hier wordt gebruik gemaakt van de overgangsregeling waar in dit geval nog tot 2012 gebruik van kan worden gemaakt.

²⁵ Huug Duin, Popolsku, 11-04-2008.

²⁶ Malgorzate Bos- Karcewska, 29-04-2008.

Afsluiting

Uit deze paragraaf is gebleken hoe mondiale processen het ontstaan van grote ongelijkheden stimuleerde. Het zijn deze ongelijkheden die de migratie van Polen naar Nederland gevoed hebben. De legalisering van deze Europese migratie zou mogelijkerwijs tot een basis van acceptatie en wenselijkheid van migranten geleid kunnen hebben, waar vandaan de legale Pools-Europese migranten ingesloten zouden kunnen worden in het Nederlandse vertoog. Echter blijkt dat ondanks wettelijke formaliteiten die anders gelden, de Poolse uitzendkracht zowel formeel als informeel wordt uitgesloten van de Nederlandse samenleving. De controlerende structuur waar Poolse uitzendkrachten, werkzaam via een uitzendbureau, in terechtkomen is beperkend en biedt weinig ruimte. Deze structuur biedt weinig kanalen via welke de stem van de migranten kunnen worden gehoord, er is bovendien in deze structuur ook weinig noodzaak voor de inbreng van de migrant zelf. Een legale status garandeert niet automatisch een correcte behandeling en laat zich niet automatisch vertalen tot een sterke en onafhankelijke arbeidsmarktpositie. In een relatie waarbij machtsverhoudingen scheef zijn en die zich laat kenmerken door afhankelijkheid zijn er ongelijke kansen om die relatie te veranderen. De Poolse uitzendkracht heeft door het gebrek aan sociaal kapitaal, weinig kans om zijn (arbeids-)positie te ontwikkelen. Daarnaast biedt het nationale vertoog weinig ruimte voor de Poolse arbeidsmigrant. Het sterk Nederlands ingekleurde culturele compromis en een problematisch migrantenverleden leiden tot een min of meer afwijzende houding waarin angst en onwetendheid een grote rol spelen. De toon van zowel het publieke als politieke debat is overwegend negatief, veel Nederlanders zien de Polen het liefst terugkeren naar eigen land, maar vrezen dat ze dit niet doen en permanent blijven.

De volgende stap is om te kijken hoe de Poolse arbeidsmigranten zich daadwerkelijk positioneren binnen de structuur van Nederland. Hoe valt dit te verklaren door de mogelijkheden die Nederland hen biedt en de stappen die zijzelf ondernemen? Hoeveel ruimte bestaat er in deze positionering voor *agency*? Het volgende hoofdstuk zal een antwoord geven op deze vragen.

Hoofdstuk 3: Vrijwillig geïsoleerd?

In dit hoofdstuk behandel ik de positionering van de Poolse uitzendkrachten in Nederland. Het vorige hoofdstuk heeft laten zien hoe de structuur van een uitzendbureau als mediator een afhankelijke positie toebedeeld en hoe het nationale vertoog weinig ruimte biedt aan de Poolse arbeidsmigrant. Hoe gaan zij vervolgens om met die toebedeelde afhankelijke positionering? Welke *agency* kunnen zij laten gelden? Ik wil dit hoofdstuk inleiden met een aantal typerende kenmerken van de Poolse arbeidsmigratie en haar migranten naar Nederland. Deze kenmerken vormen een kader waarvandaan de Poolse positionering en de wens en mogelijkheden om deze positionering al dan niet te veranderen, begrepen kan worden. Bovendien moet altijd begrepen worden dat:

'The strategies that immigrants use to fashion themselves in the world are not all a matter of choice but are profoundly influenced by who or what the immigrants can be in the physical spaces – the local contexts- in which they find themselves.' (le Espiritu 2003: 12).

Transnationale pendelaars

De legaliteit van de arbeidsmigratie tussen Polen en Nederland bepaalt dat er constant heen en weer kan worden gereisd tussen werkplek en thuisland. De migratie van Polen naar Nederland kan daarom het beste worden voorgesteld met dat wat Roger Rouse (2002) duidde met *transnational migrant circuits*. In plaats van migratie te zien als het verlaten van de ene plaats en het opgaan in de ander, vindt er veel meer een cirkelbeweging plaats waarin ideeën en goederen tussen beide plaatsen worden uitgewisseld. Als je de circulaire migratie van Polen naar Nederland zou moeten visualiseren dan lijkt het inderdaad het meeste op een circuit. De Poolse migratie naar Nederland is een constante beweging. Elk weekend komen bussen vanuit Polen met nieuwe werknemers het Westland binnen rijden en elke dag rijden er Poolse werknemers in Nederland terug naar Polen voor een korte vakantie, een bezoek aan de arts of een sterfgeval. De Poolse migranten worden daarom wel eens als transnationale pendelaars gezien, reizigers die constant over landsgrenzen heen en

weer bewegen (Engbersen, Snel en de Boom, 2008). Mondialiserende krachten hebben gezorgd voor een gekrompen beleving van tijd en ruimte, waardoor mensen veelvuldiger en over grotere afstanden in minder tijd mobiel kunnen zijn. Zygmunt Bauman (2000) betitelde de hedendaagse moderniteit en migratie als liquide of vloeibaar. Deze treffende metafoor laat zien hoe migratie als een fluïde beweging gezien moet worden, waarin ruimte is voor verschil en verandering. Misschien is het daarom correct om in het geval van de Poolse tijdelijke arbeidsmigratie naar Nederland niet eens zozeer te spreken over een nieuwe vorm van migratie, omdat er een wat passieve en permanente bijmaak aan deze term zit, maar is een nieuwe en andere manier van bewegen een betere beschrijving. Hiermee wordt de activiteit en de fluiditeit van het proces gevat.

Circulaire migratie houdt in dat het verblijf van de migrant in het buitenland en in het thuisland steeds slechts tijdelijk is. Mijn respondenten zijn verschillende periodes in Nederland. Sommigen slechts een paar maanden, anderen al een paar jaar, maar ieder van hen gaat regelmatig terug naar Polen. Zeker bij familieomstandigheden of een bezoek aan arts. De tijdelijkheid van het verblijf kan er voor zorgen dat de situatie in Nederland beter geaccepteerd kan worden. Als immigranten een deel van hun opbrengsten in het land van herkomst willen uitgeven en hun verblijf als tijdelijk typeren, dan is het makkelijker om tevreden te zijn met lagere lonen dan de lokalen, in dit geval de Nederlanders, en om daarbij een beperkende huisvesting te accepteren. Hoewel voor de lokale inwoners het nemen van zo'n type baan een lager inkomen en dus een lagere levensstandaard zou betekenen, wordt dit voor immigranten, vergeleken met hun eerdere situatie in het land van herkomst, juist als een verbetering gezien. Op zijn minst wordt de situatie gezien als een tijdelijke opoffering die ze accepteren om er voor te zorgen dat ze een stabiel inkomen voor achterblijvers hebben (Triandafyllidou en Gropas, 2007). Die acceptatie kan er toe leiden dat migranten relatief snel tevreden zijn over hun situatie. Ook mijn Poolse informanten in het hotel zijn over het algemeen erg tevreden over hun werk. Vooral in vergelijking met hun situatie in Polen, typeren ze hun verblijf en werksituatie in Nederland vaak als prettig. Janusz²⁷ bestempeld zijn situatie in Nederland dan ook stevast als vakantie. Achim, de Poolse kok van het hotel, zegt dat de Poolse mensen gewend zijn om veel stress te hebben.

---

²⁷ Janusz, 15-05-2008.

'Hier in Nederland komen ze in een ritme van werken, vrije tijd en slapen. In Polen was dat anders, daar was het werken, werken, werken en slapen. Mensen hadden daar veel stress over geldzaken en het betalen van de rekening'.²⁸

Omdat het verblijf in Nederland voor velen slechts tijdelijk is kunnen de omstandigheden van het hotel en het werk gemakkelijker aanvaard worden. *'Ik slaap overal wel. Ik kan hier wel blijven, het is toch alleen een vakantie. Het is goed zo.'*²⁹

Het is dus aannemelijk om te stellen dat de tijdelijkheid van deze migratie er toe leidt dat bepaalde situaties voor lief genomen worden en dat de al dan niet aanwezige kanalen die het mogelijk maken om verandering te bepalen, daarom soms niet worden aangesproken.

Tijd, taal, te grote stap

'Hier (in Nederland, MP) leven mensen! Vandaag is het goed weer en dan gaan de Nederlandse mensen er op uit om wat te eten. De mensen in het hotel zitten alleen maar hier, ze gaan even naar de supermarkt en weer terug naar het hotel. In Polen is dat hetzelfde, maar in Polen zijn de mensen ook niet zo rijk. Eens per maand kunnen ze misschien uit eten, nu is dat beter. Veel jonge Poolse mensen gaan naar een pub. De mensen in het hotel nemen alleen geld, en gaan bijvoorbeeld nooit naar Den Haag. Het is maar acht kilometers en ze gaan nooit. Dat is niet normaal!

Deze mensen zijn bang voor de Nederlandse mensen. Veel mensen spreken geen andere taal dan Pools en begrijpen ook niets. Ze zijn bang dat ze het niet begrijpen. Het is een groot probleem. Ze gaan alleen heen en weer naar de supermarkt. Deze mensen zijn twee keer zo snel moe, omdat ze altijd op één plek blijven. Die zijn meer nerveus en agressief. Het is angst, simpel angst.

Je moet begrijpen dat dit hele simpele mensen zijn. Ze slapen, eten en werken alleen. Deze mensen blijven niet in Nederland, nooit! Deze mensen moeten terug naar Polen en blijven daar. Alleen een paar maanden hier en dan weer terug.'³⁰

---

²⁸ Achim, 10-04-2008.

²⁹ Adam, 03-05-2008.

Naast het feit dat de tijdelijkheid er voor kan zorgen dat bepaalde situaties makkelijker geaccepteerd worden zijn er ook wat interne kenmerken van de Poolse migranten zelf die bepalen welke mogelijkheden zij hebben om de toebedeelde positionering te veranderen.

Een aanzienlijk aantal Polen in het hotel spreekt alleen Pools. Taal is van groot belang als het gaat om communicatie en biedt mogelijkheden voor uitwisseling met anderen. Dit aantal Polen is niet in staat om zich verstaanbaar te maken ten opzichte van Nederlander en is daarom in het dagelijks leven afhankelijk van andere Polen die wel Duits, Engels of Nederlands spreken. Het uitzendbureau heeft een aantal Poolse werknemers die als spreekbuis fungeren, zij vertalen de informatie naar de niet-anders dan Pools sprekende Polen. Zij vertellen bijvoorbeeld hoe laat bepaalde mensen beneden moeten verzamelen, waar ze gaan werken of stellen vragen aan het uitzendbureau die deze personen zelf niet kunnen stellen. De groep mensen die zich niet verstaanbaar kunnen maken ten opzichte van Nederlanders stelt zich logischerwijs wat gesloten op ten opzichte van Nederland. Ze kunnen niet of nauwelijks met Nederlandse collega's of winkelbedienden communiceren. Het niet hebben van deze vaardigheden, leidt er toe dat men zich niet gemakkelijk kan uiten en bovendien tot een onzekerheid en angst die ervoor zorgt dat er ook weinig pogingen ondernomen worden om dit contact te maken. Diegenen die alleen Pools spreken hebben weinig handvatten om hun afhankelijke positie te veranderen. Andreas, één van de Poolse spreekbuizen van het hotel zegt:

'De mensen die geen andere taal dan Pools spreken gaan nergens heen, bijvoorbeeld naar de stad om iets te gaan bekijken. Zij gaan alleen naar de supermarkt om bier te kopen en zitten hier in het hotel. Ik denk dat ze angst hebben om weg te gaan van het hotel, omdat ze niet kunnen spreken of communiceren. Ik vind het beter al ze ergens naar toe gaan kijken, gewoon kijken wat er buiten gebeurt, zij zitten alleen maar hier. Dat is toch stom?!'³¹

Het uitzendbureau heeft de mogelijkheid geboden om een Nederlandse cursus te volgen. Hoewel de opgavelijst voor deze lessen aanvankelijk groot was, werd het aantal deelnemers al snel veel kleiner toen de prijs voor de lessen bekend werd. Voor sommige leerlingen was

---

³⁰ Marcin, 08-05-2008.

³¹ Andreas, 22 -05-2008.

Nederlands, op Pools na, de eerste taal die zij leerden spreken, schrijven en lezen. Velen viel het tegen hoe lang het duurt voordat je echt wat zinnigjes Nederlands kan spreken. Daarom zijn sommigen halverwege de cursus gestopt. Uiteindelijk heeft een klein groepje uit het hotel een Nederlands diploma behaald.

Foto 2: Kasia leest de verhalen van Jip en Janneke.

Eén van de geslaagden is Kasia. Zij is een zeer ijverige leerling en houdt haar huiswerk netjes bij in verschillende boekjes. Hoewel ik vaak vernomen heb dat ze veel Nederlandse woorden kent, is ze onzeker om die kennis uiteindelijk ook te gebruiken. Vol trots vertelde ze mij eens dat ze iets in het Nederlands aan haar baas gevraagd had, voor haar een hele prestatie. Haar ogen schieten vol met vraagtekens als ze haar Nederlandse zin uitspreekt. Als ik haar complimenteer met haar correcte formulering, verschijnt er een tevreden glimlach op haar mond. Zo blijkt wel: het spreken van een taal is één, het gebruiken van die kennis door de taal daadwerkelijk te gebruiken is stap twee. Voor mensen die zich in geen andere taal dan Pools verstaanbaar kunnen maken valt te verwachten dat er een nog grotere angst en onzekerheid heerst over het initiatief nemen van contact. Men is bewust van de manier waarop er over de Poolse migranten wordt gesproken en is op die manier wat angstig voor de Nederlanders die hun gebrekkige taalgebruik wel eens zouden kunnen beoordelen. Het is voor deze tijdelijke migranten niet noodzakelijk deze angst te overwinnen. In de eerste plaats omdat ze hier slechts tijdelijk zijn en de wens om contact te hebben met Nederland(ers) wellicht gering is, maar in de tweede plaats omdat de structuur van het

uitzendbureau bepaalt dat het spreken van Nederlands, Engels of Duits geen voorwaarde is voor het volledig formeel functioneren van de werknemer. Toch draagt het spreken van het Nederlands, Engels of Duits bij aan de kansen en mogelijkheden van de migrant. Zij die zich verstaanbaar kunnen maken, hebben eerder de mogelijkheid om de geïsoleerde positionering te doorbreken.

Er moet bij al het bovenstaande in het achterhoofd worden gehouden dat deze groep hier is om geld te sparen of om dit naar huis te sturen. Er is wel een aantal Polen, wat het verdiende geld in Nederland uitgeeft aan grote aankopen, maar het merendeel wil optimaal kunnen profiteren van hun verdiensten en geeft daarom zo weinig mogelijk onnodig geld uit. Nederlandse lessen of bijvoorbeeld kosten voor uitjes en dergelijke zijn voor hen een luxe goed. Daarnaast is er vrij weinig tijd om initiatief te nemen in contact of om te proberen om de toebedeelde afhankelijke positie te veranderen. De meeste Poolse uitzendkrachten maken lange dagen, vaak zwaarder en langer dan wettelijk geoorloofd is. Afhankelijk van de locatie en het soort werk gaat het merendeel 's ochtends vroeg weg en komt 's avonds laat pas thuis. Na thuiskomst wordt er wat gegeten, nemen ze een douche en de rest van de avond brengen ze door op hun kamer, terwijl ze wat televisie kijken of beneden zitten om wat met elkaar te praten. Op een vrije dag, voor sommigen alleen op zondag, slapen ze veel en lang. Het weekeinde gebruiken ze dan ook om uit te rusten van de drukke week. Er blijft zodoende buiten het weekeinde om weinig vrije tijd over om dingen te ondernemen.

Bovendien speelt de ruimtelijke ligging van de leef- en werksituatie een belangrijke rol bij het bepalen van de mate van positionering en isolatie. Het hotel waar mijn respondenten wonen, ligt op een industrieterrein, op loopafstand ligt het dorp Watteringen. Het dorp heeft twee winkelcentra waar vrijwel alle Polen hun boodschappen doen. Het hotel ligt dichtbij de snelweg, dus is goed te bereiken met eigen vervoer. Nu is een aantal Polen met hun eigen auto naar Nederland gekomen, maar het merendeel is in groepsverband per bus hierheen vervoerd. Deze migranten zijn dus afhankelijk van het openbaar vervoer, de busjes van het uitzendbureau en het aanbod van anderen die wel een eigen auto hebben. De busjes van het uitzendbureau mochten aan het begin van mijn onderzoeksperiode nog gebruikt worden voor tripjes. In het weekeinde namen sommige groepjes mensen dan een busje mee om een uitstapje te maken naar het zwembad of het strand. Maar naar verloop van tijd is dat veranderd en nu mogen de busjes enkel nog voor zakelijk vervoer gebruikt worden. Sinds kort kan er tegen een kleine vergoeding een fiets worden gehuurd, die

worden bijvoorbeeld gebruikt om naar Kijkduin te fietsen, een strand ongeveer zes kilometer van het hotel. Op nog geen tien minuten lopen vanaf het hotel vertrekt een tram naar Den Haag centrum.

Er zijn in principe genoeg mogelijkheden om in contact te komen met Nederland(ers), maar hiervoor moet altijd een stap gezet worden die tijd en geld kost. Vanuit het idee van het voorgaande is dit vaak een stap die betekent dat de angst voor onbekende mensen en taal overwonnen moet worden. Bovendien is er maar weinig tijd om die stap te maken en hebben sommige Poolse arbeidsmigranten hier geen geld voor over.

De combinatie van het tijdgebrek, de geringe taalkennis en het feit dat de migratie tijdelijk is, leidt er toe dat er weinig initiatief wordt genomen in het veranderen van hun gesloten en afhankelijke positionering. De tijdelijkheid van het verblijf zorgt er voor dat situaties voor lief genomen worden en dat er geen grote investeringen gedaan worden. De geringe kanalen die de Nederlandse structuur hen biedt om hun *agency* in zeker mate te kunnen laten gelden worden zodoende nauwelijks aangesproken. Het teruggetrokken karakter van de Poolse arbeidsmigranten moet begrepen worden in het kader van al de genoemde kenmerken van de Poolse migratie en vaardigheden van de migranten zelf. De positionering van de arbeidsmigranten doet de indruk wekken van het bestaan van een geïsoleerde groep Polen in Nederland, in de volgende paragraaf sta ik er bij stil in hoeverre dit beeld ook daadwerkelijk klopt.

Polen als gemeenschap?

Foto 3: Poolse arbeidsmigranten drinken een biertje op hun vrije zondag

Kopnina stelt terecht dat dat wat voor een buitenstaander oogt als een gemeenschap, voor diegene die tot die gemeenschap toegeschreven wordt heel anders kan voelen (2005:82). Ik wil hierbij aansluiten door te variëren op het begrip *'imagined community'* van Benedict Anderson (1983, geciteerd in Wimmer 2002: 52). Met dit begrip doelde hij op het vormen van imaginaire gemeenschap op basis van bijvoorbeeld etniciteit en nationaliteit. De leden van deze groep hoeven elkaar niet persoonlijk te kennen en hebben elkaar soms niet eens ontmoet, maar delen in hun verbeelding een gemeenschappelijkheid. Dit laat zien hoe het begrip gemeenschap een sociale constructie is en niet zozeer een groep met bepaalde zichtbare overeenkomstigheden. Op dezelfde manier als dat een gemeenschap kan worden ingebeeld door leden die zich voelen toe te behoren tot een bepaalde groep, kan een groep mensen die in werkelijkheid geen gemeenschap vormen, door anderen ingebeeld worden als zijnde een gemeenschap. Een gemeenschap kan op die manier niet alleen worden gevormd door leden van een groep, maar ook door buitenstaanders die een bepaalde groep als een gemeenschap beschouwen. Het zijn die verbondenheid en interactie tussen verschillende (etnische) groepen en het onderling toeschrijven van bepaalde eigenschappen, die het bestaan van verschillende groepen teweeg brengt. Het zijn juist relationele processen ten opzichte van groepen, eerder dan geïsoleerde processen los van elkaar, die zorgen voor het grenzen trekken tussen bepaalde groepen (Barth, 1969). In deze visie is gemeenschap dus

iets wat gecreëerd en in stand gehouden wordt in relatie tot de ander. Zo kan dat wat verbeeld wordt, niet zijn wat er in werkelijkheid bestaat.

Zo hebben de Poolse uitzendkrachten in Nederland het voorkomen van een geïsoleerde gemeenschap. In een onderzoek wat de Universiteit van Wageningen deed naar gesloten gemeenschappen is een case van de Poolse immigranten in Nederland gebruikt (Aarts, During, Eshuis & van Dam, 2005). Die case is vooral gebaseerd op een onderzoek van antropologe Pool (2005) die de situatie van Polen met een Duits paspoort, omstreeks 2004 onderzocht. Zij ondervond hoe weinig formeel en informeel contact er was tussen deze Polen en Nederlanders. Ook tijdens mijn onderzoek heb ik ervaren dat de Poolse uitzendkrachten vrij weinig contact hebben met Nederlanders. Het contact beperkt zich tussen informele praatjes met collega's en het groeten van winkelbedienden. Het minieme contact met Nederland(ers) maakt de groep geïsoleerd en doet de schijn wekken dat ze ook gesloten is. Het gesloten voorkomen van deze groep trekt een duidelijke grens om deze groep en laat de groep overkomen als een (gesloten) gemeenschap. In zowel het academische als het publieke debat bestaat er, hoewel hun werkelijke structuur heel anders kan zijn, een tendens om vrijwel alle sociale groepen te benaderen en beschouwen als een gemeenschap. Als het gaat om het beschrijven van minderheden, immigranten of groepen mensen wordt de term gemeenschap (*community*) te pas en te onpas gebruikt, zodat de term zijn validiteit en betekenis verliest. (Kopnina 2005: 79). Roger Rouse (2002) bespreekt de lastige houdbaarheid van het ruimtelijke beeld van een afgesloten gemeenschap, waarin een bepaalde mate van gemeenschappelijkheid en samenhang bestaat, ten tijde van de postmoderne samenleving die gekenmerkt wordt door flexibiliteit en verandering. Kunnen we in het geval van de Poolse arbeidsmigranten in Nederland spreken over een gemeenschap?

In de vroege antropologie werden gemeenschappen benaderd als zijnde stelsels van sociale relaties. Volgens Tönnies die in 1887 het begrip *Gemeinschaft* als één van de eerste problematiseerde, wordt een gemeenschap bijeengehouden door hechte sociale relaties, zoals verwantschaps- en vriendschapsrelaties. In de sociologie werd gemeenschap veel meer gezien als iets wat een basis vormde voor een gevoel van *belonging*. Dit gevoel is gebaseerd op gedeelde ervaringen, verwantschap, maar vooral op het bewonen van een gedeelde ruimtelijke levenswereld (Delanty in Aarts e.a. 2005:19). In navolging van Giddens die de relatie en wisselwerking tussen ruimte en sociale praktijken stelde, zeggen Aarts e.a. (2005)

dat ruimtelijke structuren van invloed kunnen zijn op gemeenschapsvorming. Ze kunnen een stimulerende of beperkende invloed hebben op mogelijkheden voor interactie tussen groepsleden. In de case van Poolse uitzendkrachten is de ruimtelijke structuur van hun verblijf in een hotel te beschouwen als een stimulering tot interactie met groepsleden. De groepsleden kunnen elkaar gemakkelijk ontmoeten en contact met elkaar vinden omdat zij hun woonplek met elkaar delen. Ook voor Poolse uitzendkrachten buiten het hotel geldt vaak dat ze een onderkomen hebben waar meerdere Polen in de buurt wonen.

Gedeelde ervaringen kunnen ook een basis vormen voor een gevoel van *belonging*, een gevoel van ergens toe te behoren. Hoewel de achtergrondsituatie van Polen in Nederland erg verschilt, delen ze op dit moment een groot deel van hun ervaringen over hun huidige leefsituatie. Op die grond zou je kunnen vooronderstellen dat er een gemeenschappelijk gevoel van toebehoren zou kunnen bestaan. Het is dit gemeenschappelijke gevoel, of gezamenlijke identiteit wat een gemeenschap onderscheidt van een groep.

‘Een gemeenschap is een bijzondere sociale groep waarbinnen de leden geloven dat zij iets gemeen hebben. Het gemeenschappelijk voelen is iets broederlijks voelen....De gemeenschapsband betekent dat men een gemeenschappelijke identiteit voelt, een genoegen in het erkennen van het ‘ons’ en het ‘wat wij zijn’ (Sennett in Aarts e.a. 2005:20).

Een terugkoppeling naar mijn Poolse informanten laat zien dat er geen sprake is van een gemeenschappelijke identiteit. Eerder nog is er sprake van een expliciet grenzen trekken binnen de groep Poolse uitzendkrachten in Nederland. Veel Polen willen niet geassocieerd worden met andere Polen, vooral omdat zij zich willen distantiëren van het gedrag en de houding van de anderen. Antagonisme of tegengesteldheid van meningen is een concept wat Kopnina gebruikte bij haar onderzoek onder Russische migranten in Amsterdam. Zij ziet deze tegengesteldheid zowel als oorzaak en de uitkomst van een zwak gemeenschappelijk bewustzijn onder haar onderzoeksgroep (2005:91). Ook binnen de groep Poolse uitzendkrachten in het hotel zijn er veel tegenstrijdige meningen en gedragingen die het gemeenschapsgevoel ondermijnen. Vooral de jongere Polen willen zich onderscheiden van de oudere Polen, die zij schetsen als alcoholisten. Zoals al eerder genoemd irriteren sommigen zich aan de teruggetrokken of domme houding van andere Polen. Dom omdat zij

weinig ondernemen of omdat ze te veel of te vaak alcohol drinken. Over het onderkomen in het hotel zijn de meeste zeer tevreden, maar bijna altijd noemt men daarbij dat er teveel Polen op één plek zijn. De samenstelling van het hotel is zo divers in achtergronden en situaties dat er met velen geen overeenstemming kan worden gevonden.

De Polen zien zichzelf niet als een gemeenschap. Marius vindt dat er absoluut geen sprake is van een Poolse gemeenschap.

'Nee, daarvoor is er teveel rotatie. Vandaag spreek je met mensen en morgen kan je ze niet meer vinden en zijn ze naar huis gereden. En bovendien gaan ze uiteindelijk allemaal weer weg'.³²

De continu roterende groep Poolse uitzendkrachten zorgt voor een redelijke constant aantal Polen in Nederland, maar de inhoud van die groep is erg veranderlijk en heeft daarom een te wisselend karakter om te zorgen voor een gemeenschappelijke identiteit.

De belangrijkste doelen die de Poolse arbeidsmigranten in Nederland voor zichzelf stellen zijn eerder individueel, dan collectief. Men wil geld sparen, een nieuwe ervaring opdoen of zelfstandig worden, maar is geen sprake van gezamenlijk streven naar collectieve rechten. Er is zodoende geen noodzaak om krachten te bundelen, iets wat Aarts e.a. als drijfveer noemen tot het vormen van gemeenschappen (2005). Er is dan ook geen sprake van een formele gemeenschap die de (politieke) belangen van de Poolse uitzendkrachten behartigt. Dit heeft natuurlijk ook te maken met het feit dat deze groep migranten in Nederland vrij nieuw is, althans het grootste aantal daarvan. Er zijn wel Poolse instanties ingericht voor Polen in Nederland, zoals Poolse kerken en Poolse winkels. Maar ook hier wordt weinig gebruik van gemaakt door de uitzendkrachten, wederom door de reeds genoemde factoren als tijdelijkheid en angst. Wel worden de bladen *Niedziela* en *Popolsku*, beiden opgericht voor de Poolse arbeiders in Nederland, vaak gelezen.

---

³² Marius, 12-05-2008.

Afsluiting

Het tijdelijke verblijf in Nederland gecombineerd met hoge drempels zoals taal- en tijdgebrek zorgt ervoor dat de Poolse arbeidskrachten zich zeer gesloten profileren ten opzichte van de Nederlandse samenleving. De positionering van de Poolse uitzendkrachten laat zich aan de ene kant kenmerken door weinig keuze en afhankelijkheid en aan de andere kant door gelatenheid en isolatie. Deze geïsoleerde profilering kan al snel de indruk wekken van een gesloten gemeenschap, een groep mensen met gedeelde kenmerken. Daarvoor is de groep uitzendkrachten echter te heterogeen en te circulerend en heeft daardoor in zoverre geen gezamenlijke identiteit dat er geen sprake is van een gemeenschap. De Poolse uitzendkrachten zouden dus ook geenszins behandeld moeten worden als zijnde een homogene gemeenschap. Ik zou in het geval van de Poolse arbeidsmigranten willen stellen dat hun teruggetrokken positionering niet een kwestie van keuze is. Eerder is er sprake van een toebedeelde isolatie en hebben de migranten zelf te weinig handvatten en vaardigheden om door middel van *agency* hun positie te veranderen.

Het is grotendeels duidelijk dat er weinig contact is tussen Nederland(ers) en Polen. Enerzijds biedt het nationale vertoog te weinig ruimte en anderzijds hebben de migranten slechts geringe mogelijkheden tot het nemen van initiatief of *agency*. De afhankelijke positionering die het uitzendbureau hun werknemers toebedeeld kan dus maar weinig verandert worden. In het volgende hoofdstuk kijk ik naar hoe deze positionering van invloed is op microniveau. Hoe geven de Poolse migranten hun transnationale leven vorm? Hoe maken zij een tijdelijk (t)huis?

Hoofdstuk 4: Onderweg naar (t)huis...

In dit hoofdstuk bespreek ik het thuisgevoel van mijn Poolse respondenten. De invulling van thuis laat wat mij betreft op microniveau zien, wat positionering op een hoger niveau bewerkstelligt. Het concept kent vele definities en betekenissen en is erg individueel verschillend. Ik wil daarom graag mijn eigen inhoud geven aan het begrip 'thuis'. Geïnspireerd op de woorden van vele auteurs die zich met het concept 'thuis' bezighielden (le Espiritu 2003, Hannerz 2002, Ghorashi, 2003) en gebaseerd op de ervaring van mijn respondenten heb ik volgende definitie geformuleerd: *'Thuis zijn is daar waar je niet op de hoede hoeft te zijn, waar je kan doen en laten wat je wil, kan bewegen op je eigen manier en met je ogen dicht de weg vindt.'* Vanuit deze invulling, die het belang van vertrouwde en veiligheid benadrukt, wil ik het 'thuis' van de tijdelijke Poolse uitzendkrachten bespreken.

Ik deel het begrip 'thuis' graag in op de manier waarop Hedetoft en Hjort dat deden (2002: viii). Deze auteurs onderscheiden het concept in twee componenten, namelijk een affectieve en een instrumentele component. Beide componenten moeten in zekere mate vervuld zijn, om zich ergens thuis te voelen. De affectieve of gevoelsmatige component betreft het veilig en bekend voelen op een plek. Een plek waar iemand zich voelt toe behoren. De meer politieke instrumentele component gaat over de *agency* of inspraak die iemand kan hebben in de vooronderstelde plek van thuis. Volgens de auteurs moeten beide componenten in zekere mate vervuld zijn om een gevoel van thuis te laten ontstaan. Ik beschouw op deze manier een overeenkomst tussen de indeling van de concepten positionering en thuis. De inhoud van beide posities wordt enerzijds bepaald door een actief proces van *agency* en een passief gegeven van ruimte. In deze bewoordingen laat het duidelijk zien hoe het procesmatige *agency* veranderlijk is en hoe de ruimtelijke structuur een vast gegeven is.

Te verwachten valt dat een thuis voor Poolse migranten een bijzondere invulling zou kunnen krijgen, door een combinatie van de nauwe ruimte voor migranten binnen het nationale vertoog enerzijds en de weinig georganiseerdheid en geïsoleerdheid van de groep migranten anderzijds. Daarbij maakt hun tijdelijkheid hun situatie met betrekking tot het vormen van een thuis uniek. De tijdelijke, legale en roterende kenmerken van deze migratie

hebben ongetwijfeld consequenties voor de beleving van thuis en *being away*. Adam³³ laat in onderstaand uitspraak een zeer kenmerkend idee van beleving van deze vorm van migratie zien:

“Immigrant? Nee, nee ik voel me niet als een immigrant. Van Polen naar Nederland is maar duizend kilometer! Ik kan hierheen komen en de volgende dag weer terug aan. Heel veel mensen uit Polen doen dat, die komen hier voor twee weekjes en gaan dan weer terug. Nee, ik heb niet het gevoel dat ik ver van huis ben. Als zich een vervelende situatie voordoet, bijvoorbeeld een ziekte of als er iets mis is met mijn familie, dan ga ik zo naar Schiphol en vlieg naar mijn familie.”

Het Europees burgerschap en de geringe afstand tussen Polen en Nederland zorgen voor een ander gevoel van *being away*, dan voor te stellen valt voor bijvoorbeeld mensen wiens migratie duizenden kilometers overschrijdt of wiens illegaliteit het heen en weer reizen beperkt. Vanuit het citaat van Adam spreekt een zeker gevoel dat kan leiden tot een ander gevoel van thuis of anders missen van een thuis. Het gevoel dat uit het bovenstaande citaat spreekt, doet vermoeden dat er voor de Poolse uitzendkrachten minder noodzaak is om zich thuis te voelen in Nederland. Hun tijdelijkheid en veelvuldige en gemakkelijke terugkeer bepalen immers dat zij thuis niet hoeven te missen zoals veel andere migranten dat wel hebben moeten doen. Echter wil ik argumenteren dat zelfs dan een tijdelijk plek, waar de kenmerken van thuis als een veilige en vertrouwde haven, belangrijk blijft. Een veilige en vertrouwde tijdelijke plek als voorwaarde om men vanuit dit gevoel prettig te kunnen voelen en te functioneren. Ik zie het als de verantwoordelijkheid van Nederland om de Poolse uitzendkrachten een veilige en gerechtvaardigde plek te bieden. In hoeverre zij dit dan vervolgens ook als een thuisplek ervaren is een tweede stap, maar de beginvoorwaarden van het gastland moeten dusdanig zijn dat er een gevoel van thuis ontwikkeld zou kunnen worden.

In dit hoofdstuk bespreek ik de invulling van de affectieve en instrumentele component van thuis voor tijdelijke arbeidsmigranten in het hotel. Bovendien geef ik een uitgebreide beschrijving van de locatie waar dat (t)huis gevonden wordt in het geval van deze groep mensen.

---

³³ Adam, 03-05-2008

(T)huis ?

*'Mijn thuis is in Polen op dit moment. Mijn familie is mijn thuis. Als ik ervoor kies om in dit land te blijven en ik haal mijn familie naar Nederland, wordt hier mijn thuis. Maar mijn thuis is waar mijn familie is.'*³⁴

Veel mijn respondenten hebben aangegeven dat hun echte thuis in Polen is. Ook in hun belevingen is thuis daar waar familie en bekenden zijn. Thuis is ook in hun woorden daar waar je de weg kent, daar waar je bekend bent, maar bovendien een flexibel in te vullen begrip wat afhankelijk is van bekendheid en vertrouwdheid.

*Mijn thuis is heel belangrijk, het is mijn speciale plekje op aarde. Dat is in Bytom, in Polen. Dat is mijn plekje, ik ben daar altijd gelukkig. Hier in het hotel is het niet hetzelfde. Hier denk ik de hele tijd aan wat mijn vrienden op dit moment doen, en mijn familie. Ik moet me hier wel een beetje thuis voelen want ik ben hier. Ik ben niet bang of denk: O, ik moet terug naar het hotel!. Nee het is een klein beetje mijn thuis.'*³⁵

De affectieve component van thuis kan in Nederland door verschillende redenen niet compleet vervuld worden. Dit heeft er vooral mee te maken dat familieleden in Polen zijn, maar natuurlijk ook het overkoepelende idee van tijdelijkheid. Ook Pool (2004) ondervond hoe Poolse migranten, alhoewel ze het grootste deel van hun tijd in Nederland verblijven, naar hun woonplek in Polen refereren als ze spreken over 'thuis'. Men hoeft geen werkelijk (t)huis te bouwen, als dit (t)huis voor slechts een paar maanden is. Vanuit dit idee blijft er een sterke focus op Polen bestaan. Technologische ontwikkelingen hebben het makkelijk gemaakt om contact te houden met mensen die duizenden kilometers verderop zijn. De Poolse arbeidsmigranten in het hotel hebben allemaal meerdere keren per week of zelfs dagelijks contact met familie en vrienden in Polen. Ze gebruiken daarvoor chatprogramma's als Skype en het Poolse *Gadu Gadu*. Telefoneren vanuit Nederland naar Polen is niet duur en de meesten hebben dan ook veelvuldig telefonisch contact met thuisblijvers.

---

³⁴ Kristofer, 02-05-2008.

³⁵ Marcin, 08-05-2008.

Foto 4: Marta belt met het thuisfront.

Aan de ene kant is het aannemelijk om te stellen dat hierdoor het gevoel van afstand en weg zijn verkleind wordt. Milena vertelt bijvoorbeeld dat ze haar familie erg mist, maar dat het makkelijker is met dat gevoel om te gaan, omdat ze vaak naar huis kan bellen en bovendien eens in de drie maanden terug gaat.³⁶ Toch is het soms ook moeilijk om contact te hebben met het thuisfront, omdat dat juist de afstand benadrukt. Kristofer is erg open in zijn heimwee naar thuis. Vol trots laat hij foto's van zijn tweeling zien en vertelt dat hij zijn vrouw gesproken zojuist heeft, maar altijd betreft zijn gezicht na een tijdje en vertelt hij dat hij door aan ze te denken, ze wel erg veel gaat missen.

Naast de aanwezigheid van familie en bekenden is een ander belangrijk onderdeel bij de affectieve component van thuis is het gevoel van toebehoren. Thuis en thuis zijn heeft te maken met een bepaald gevoel en een bepaalde positie. Hedetoft en Hjort beschrijven hoe thuis en *belonging* sterk met elkaar te maken hebben en niet zonder elkaar kunnen: '*Home is where we feel we belong*' (2002: Vii). Echter daar waar we voelen toe te behoren stemt soms niet overeen met wat anderen als ons thuis bestempelen. Er zijn verschillende oorzaken die dat gevoel van toebehoren, met betrekking tot hun nieuwe (tijdelijke) woonplek, laten ontbreken voor de Poolse arbeidsmigranten. Het vorige hoofdstuk liet zien dat er verschillende factoren zijn die een contact tussen de arbeidsmigranten en Nederland(ers) beperken en zodoende een gevoel van toebehoren bemoeilijkt wordt. Marcin vindt dat hij nog te kort in Nederland is geweest om zich een onderdeel van Nederland te voelen. Dat is

---

³⁶ Milena, 04-05-2008.

een kwestie van tijd en een proces wat jaren duurt. Volgens hem moeten er drie stappen volbracht zijn om je als een Nederlander te kunnen voelen; het spreken van de Nederlandse taal, het hebben van een eigen huis en een baan volgens een contract. Al deze drie zaken zijn voor hem op dit moment niet te volbrengen. Daarom voelt het een beetje alsof hij tussen beide landen in staat.³⁷ Ook Gregor noemt deze *in-between* positie. Aan de ene kant noemt hij Polen voor 100% zijn thuis, maar aan de andere kant voelt hij zich daar niet zo goed door alle problemen. Hier in Nederland heeft hij, naar eigen zeggen, een veel beter leven, maar hier is hij niet geboren, heeft geen eigen huis en bovendien woont hij in een hotel. Al pratende komt hij tot de conclusie dat zowel Polen als Nederland geen thuis voor hem heeft en dat hij zich daardoor ergens tussen in voelt toe te behoren.³⁸

De gevoelsmatige component van thuis is moeilijk in te vullen doordat men zich veelal door het tijdelijke verblijf niet tot Nederland voelt toe te behoren. De bekendheid die een thuis met zich meebrengt is niet Nederland, maar blijft Polen. Alvorens ik de andere component bespreek, wil ik kijken naar waar het thuis van mijn respondenten vormgegeven wordt.

(T)huis in een hotel

Het is niet iets unieks dat migranten zich niet (direct) thuis voelen op hun nieuwe woonplek. Veel opvallender is waar die woonplek gevonden wordt in het geval van deze Poolse migranten. Sommigen delen een overbevolkte woning in de stad, anderen in speciaal ingerichte woonaccommodaties. Mijn respondenten verblijven letterlijk daar waar *tourists*, volgens de indeling van Bauman, dat ook doen; in een hotel. Het is kenmerkend voor de manier waarop zij beschouwd worden; namelijk vrijwillig, tijdelijk en roterend. Tijdens vakanties en zakenreizen vinden veel toeristen hun onderkomen in een hotel, echter de Poolse *tourists* verblijven vaak voor een veel langere periode in een hotelkamer, die vaak is ingedeeld naar tijdelijke maatstaven. Om tot een begrip te komen over de woonsituatie van de Poolse uitzendkrachten uit mijn onderzoek, volgt hieronder een beschrijving van het hotel.

---

³⁷ Marcin, 27-04-2008.

³⁸ Gregor, 27-05-2008.

Het Polenhotel ligt op een industrieterrein in Wateringen. Voor het Polenhotel staan er rijen busjes met het logo van het uitzendbureau. Om naar binnen te gaan heb je een sleutel nodig of de portier die de deuren voor je opent. Op de benedenverdieping van het hotel is een grote zaal te vinden, vol met tafels en stoelen. Achterin de zaal is er mogelijkheid om wat spellen zoals darten, biljart en *photoplay* te spelen. Twee grote televisies met daarom heen banken worden gebruikt als ontspanning en hangplek. In deze zaal zit ook het kantoor van het uitzendbureau, waar van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat iemand aanwezig is. Het hotel heeft een eigen keuken waar een Poolse kok zes keer per week, tegen betaling, een maaltijd neerzet. Op de overige drie etages zijn de drie- of vier persoonshotelkamers van de Poolse werknemers. De kamers hebben allemaal dezelfde indeling en een eigen keukenblokje en wasgelegenheid. Familieleden of stelletjes delen over het algemeen een kamer. Mensen die alleen naar Nederland komen hebben geen eigen inbreng in het bepalen van hun kamerindeling. Met wie zij hun kamer delen wordt bepaald door het uitzendbureau, en kan bovendien naar verloop van tijd wisselen.

Foto 5: Poolse familie 'thuis' op hun hotelkamer

De Polen zijn over het algemeen tevreden over hun kamer. Veel stelletjes proberen de kamer wat op te leuken door hun eigen foto's en plantjes neer te zetten. Anderen lijkt dat veel minder te interesseren en laten de kamer voor wat het is : *'Ik ben maar een simpele*

man, ik heb niet zo veel nodig. Alleen een bed en een douche is genoeg'.³⁹ Castles (2000:35) stelt dat migrantenwerkers, in vergelijking tot de lokalen, de slechtste huisvesting hebben. Verschillende landen hebben speciaal voor migranten ingerichte huisvesting, bijvoorbeeld campings, hotels of bepaalde wijken in steden. Duitsland en Frankrijk hebben speciale programma's opgezet om hun migrantenwerkers te plaatsen in hotels. Aan de ene kant bieden dit soort accommodaties betere materiële condities, maar werkt het tegelijkertijd segregatie in de hand. Het onthoudt de migrantenwerkers voor een deel een privé leven en stelt ze bovendien 24 uur per dag onder de controle van de werkgevers.

Huisvesting is voor de Poolse arbeidsmigranten een groot probleem, wat zich vooral voordoet op in de specifieke gebieden waar de arbeiders hun werk vinden. In vergelijking met de overbevolkte woningen waar veel andere Poolse uitzendkrachten wonen en waar ongedierte over matrassen loopt en lekkages voor een penetrante geur zorgen, biedt het hotel een keurig onderkomen.⁴⁰ Maar het wonen in een hotel heeft beperkingen voor een eigen inbreng of privéleven. Veel Polen vinden het vervelend dat ze geen eigen kookgelegenheid hebben, maar zoals het gezegde zegt, moeten eten wat de pot schaft. *'Ik houd van koken, heel veel, ik mis het dat ik niet zelf kan koken'*⁴¹ Het zijn deze gevoelens van gemis die er voor zorgen dat veel hotelbewoners die plannen hebben om een iets langere termijn in Nederland te blijven, een huisje zoeken. Een plek voor zichzelf, een plekje waar ze zich meer thuis kunnen voelen.

*'Hier? Thuis, nee natuurlijk niet, je voelt je toch niet thuis in een hotel?! Ik zou graag mijn eigen huisje vinden in Nederland. Dan heb ik wat meer ruimte, geen last van anderen. Ik zou het bijvoorbeeld heel leuk vinden om mijn vriendin uit Den Haag eens bij mij uit te nodigen, maar dat kan hier niet!'*⁴²

Het proces van *'home making'* wordt zowel geremd als gestimuleerd door de plek en structuur waarbinnen mijn respondenten de ruimte krijgen om dat thuis te creëren. Aan de ene kant zorgt de regelgeving binnen het hotel ervoor dat er niet zelf gekookt of visite uitgenodigd kan worden. Zodoende missen veel Polen een eigen huis, met hun eigen regels,

---

³⁹ Marcin, 08-05-2008.

⁴⁰ Renata, 21-03-2008.

⁴¹ Blazej, 04-05-2008.

⁴² Kasia, 01-04-2008.

zodat zij een thuis kunnen vormen. Aan de andere kant zorgt de aanwezigheid van veel medemigranten op één plek voor een bepaald sociaal netwerk waarvandaan veiligheid kan worden geboden. Hannerz (2004) beschrijft hoe een migrant zich in het land van aankomst ontheemd kan voelen en hoe men vaak beschamende situaties moet ondergaan bij gebrek aan kennis over bepaalde *habits*. De migrant zal zoveel mogelijk op zoek gaan naar alternatieven die als substituut gelden voor hun oude relaties en capaciteiten en daarmee een stukje zekerheid zal proberen te vinden.

'..., particularly when the departure from home was not entirely a freely chosen act, this displacement is also often accompanied by attempts at replacement, a reconstruction of as much as possible of home.....' (Hannerz in Hedetoft en Hjort 2004:223).

Migranten gaan vaak relaties aan met dezelfde soorten mensen als waar zij mee om gingen, vanuit hetzelfde thuis, met hetzelfde gevoel van transparantie en vertrouwen. Het Polenhotel biedt voor veel Polen een zekerheid in hun nieuwe, dan wel tijdelijke bestaan. Men kan gemakkelijk veel landgenoten ontmoeten die in precies hetzelfde schuitje zitten en waarmee dus al op voorhand een grote deler gevonden kan worden. Achim beschreef het hotel als een mooie accommodatie om te acclimatiseren. Een plek waar rustig gewend kan worden aan het andere, meer rustige leven in Nederland.⁴³ De veiligheid die landsgenoten in het hotel bieden aan de migranten, kan maar moeilijk daarbuiten gevonden worden. Dit blijkt opnieuw een grote stimulator voor het geïsoleerde voorkomen van de groep, men trekt zich terug naar de enige veilige plek die zij in Nederland hebben; het hotel. Nu de gevoelsmatige kant en de locatie van het thuis besproken is, wil ik een blik werpen op de politieke component van dat thuis.

(T)huis niet op orde

'Nederland is een goed land, het zijn aardige mensen. Alleen er is een probleem. Ik denk dat Nederland nog niet klaar is voor zoveel Poolse mensen. Het is een grote verrassing voor de

---

⁴³ Achim, 10-04-2008.

*regering en de lokale organisaties! Ze weten absoluut niet wie de Poolse mensen zijn, ze hebben geen ervaring. (...) Ik denk dat het een kwestie van tijd is. Als jullie de Poolse werkers nodig hebben, dan moet je iets veranderen. Niet heel veel, maar een heel klein beetje*⁴⁴

De politieke component van thuis bespreekt de (politieke) invloed of inspraak die men kan hebben in datgene waar men zich thuis wil voelen. Nu is de wens om deze politieke vorm van thuis in Nederland te vinden in het geval de tijdelijke Poolse uitzendkrachten weliswaar niet zo noodzakelijk, toch zijn er een aantal zeer opmerkelijke situaties waarin de stem van deze groep zeer wenselijk is.

Zoals reeds vermeld is er niet echt sprake van een eensgezinde gemeenschap die zich door het bundelen van krachten hard zou kunnen maken voor een politieke inbreng. Toch zijn er grote gemeenschappelijke belangen waarvoor geen aandacht bestaat in het politieke en publieke debat. De toon van deze debatten laat de inspraak van de Poolse uitzendkracht grotendeels achterwege. Daarbij zijn er te weinig 'veilige' kanalen via welke de Poolse uitzendkrachten hun mening kunnen laten horen, zonder daarbij hun baan en daarmee hun bestaan in gevaar te brengen. Het gevolg van deze situatie is dat de werkelijke problemen die er spelen in deze groep maar moeilijk gesignaleerd en daardoor genoemd worden. In het werkelijke politieke debat wordt weliswaar heftig gedebatteerd over de Poolse uitzendkrachten, maar zijn er maar weinig politici die daarbij de juiste snaar raken. Huisvesting en malafide uitzendbureaus zijn de belangrijkste thema's van discussie, maar er wordt daarbij nauwelijks in het achterhoofd gehouden hoe de gegeven structuur van een uitzendbureau, informatie kan sturen en daardoor misschien zelfs niet naar boven laat komen. Zo is een uitzendbureau pas malafide als dat van buitenaf gesignaleerd wordt, uitzendbureaus die op papier alles voor elkaar hebben lijken daarom automatisch bonafide. Echter heb ik vernomen dat zelfs als alles op papier helder en volgens de wet is, het in werkelijkheid heel anders kan gelden voor de Poolse arbeidsmigranten zelf. Er zijn echter weinig kanalen via welke deze informatie veilig gehoord kan worden. Zo kan de stempel die een uitzendbureau na controles krijgt, geheel onverdiend zijn omdat dat wat op bijvoorbeeld loonstrookjes staat, niet is wat de Poolse werknemer ook daadwerkelijk op zijn rekening gestort krijgt. Zeer recentelijk was er een documentaire op de Nederlandse

---

⁴⁴ Marcin, 08-05-2008.

televisie⁴⁵ waarin te zien was hoe inspecties de overbevolkte huizen van louche uitzendbureaus binnenvielen. Duidelijk werd hier wederom hoe kritische geluiden vanuit de Poolse werknemers gesmoord worden door uitzendbureaus. Klagen betekent ontslag. Vooral in de grote steden als Rotterdam en Den Haag puilen bepaalde wijken uit met Poolse arbeidsmigranten. Wethouder Karakus van Rotterdam en wethouder Norder van Den Haag, tevens medeorganisatoren van de Polentop in december 2007, spraken allebei hun onvrede over de huidige situatie uit. *'Als je gasten uitnodigt moet je zorgen dat je huis op orde is'*, merkte wethouder Karakus op.

Nederland heeft haar huis nog niet orde en kan de nieuwe gasten niet op een goede manier ontvangen. Er is zowel letterlijk als figuurlijk geen (thuis)plek voor de Polen in Nederland. Huisvesting blijft agendapunt nummer één. Er moet echter begrepen worden dat huisvesting meer dingen betreft dan alleen het hebben van een huis. Slechte huisvesting betekent vaak het hebben van weinig privacy en het leven in onhygiënische en gevaarlijke omstandigheden. Bovendien betekent het niet hebben van een eigen adres, dat het lastig is om zich in te schrijven bij Nederlandse instanties. Maar zeker niet minder belangrijk, betekent huisvesting ook het hebben van een plek waar vanuit een thuis gevormd kan worden. Om helder te krijgen wat er naast goede huisvesting nog meer nodig is, om er voor te zorgen dat de Polen een veilige plek kunnen creëren, is het noodzakelijk om de Polen een stem te geven in het debat wat al maanden over hen gaat.

Langzaam maar zeker komen er initiatieven die de stem van de Poolse migranten willen laten gelden in het politieke debat. Journaliste Cloïn (2008) deed een kleinschalig onderzoek naar wat nu daadwerkelijk het 'Polenprobleem' is. Zij concludeerde dat de veelbesproken overlast in werkelijkheid meevalt. Zij pleit voor het nemen van verantwoordelijkheid in bijvoorbeeld huisvesting, zodat de Poolse werknemers niet langer aan hun lot worden overgelaten. Ook een onderzoek wat politie, justitie en gemeenten in de omgeving Venlo deden liet zien dat Polen zich niet meer dan andere inwoners schuldig maken aan verkeersovertredingen, criminaliteit en verstoring van de openbare orde. De onjuiste beeldvorming wijten zij aan onbekendheid van elkaars cultuur en gebrekkige wederzijdse integratie (NRC Handelsblad, 4 augustus 2008). In het NOS-journaal van 22 juni 2008 was te zien hoe de Poolse onderzoeker Zielewski een enquête onder Poolse migranten hield. Hieruit bleek dat zij de onderbetaling en de werkomstandigheden als het meest

---

⁴⁵ 'Polen in Nederland'. TV-documentaire, Eén Vandaag, 29-07-2008.

negatief beoordeelden. Onderzoeker Zielewski noemt hoe de mogelijkheden van de Poolse arbeidsmigrant vergroot worden als de lonen die zij uitbetaald krijgen, hoger worden. Op die manier kunnen zij zelfstandiger huisvesting en bijvoorbeeld Nederlandse lessen regelen.⁴⁶ Het zijn deze initiatiefnemers, die de moeite namen om het verhaal vanuit het perspectief van de Pool zelf te belichten, door te kijken wat er nu werkelijk klopt van dat wat in het publieke en politieke debat geroepen wordt en zodoende een kritisch en uitdagend geluid kunnen geven. Uiteindelijk zijn het deze initiatieven die de waarheid ontmantelen. Zij kunnen ertoe leiden dat de belangen van de Poolse arbeiders in Nederland gehoord en in zekere mate behartigd kunnen worden. Op die manier zou de tot nu toe nog niet ingevulde politieke component van thuis op een positieve manier ingekleurd kunnen worden.

Tot op heden is Nederland geen thuis voor de meeste Poolse uitzendkrachten. Hun tijdelijke aard maakt het vaak ook niet noodzakelijk om een werkelijk stabiel thuis in Nederland te vormen, ze hebben immers nog steeds veel contact met hun 'thuis' in Polen en hebben het zodoende nooit echt verlaten. Waar het gaat om gaat is het gevoel wat ik heb willen overbrengen met mijn eigen definitie van thuis. Het draait om de veiligheid, de bekendheid maar bovendien de transparantie van een nieuw (tijdelijk) thuis. Vanuit de zekerheid die zo'n thuis kan bieden, kunnen drempels sneller overwonnen worden. Om er voor te zorgen dat de Poolse arbeidsmigranten een moreel tijdelijk thuis kunnen hebben in Nederland moet er bekendheid over en vertrouwdheid met elkaar bestaan. Daarom zijn initiatieven die trachten de situatie te verhelderen zeer prijzenswaardig.

---

⁴⁶ http://www.nos.nl/nosjournaal/artikelen/2008/6/19/190608_polen.html, bezocht op 22-06-2008.

Hoofdstuk 5 : Conclusie

Met dit hoofdstuk wil ik mijn thesis afronden. Hier komen alle eindjes bij elkaar en wordt een helder beeld gevormd over de positionering van de Poolse arbeidsmigrant in Nederland.

De structuur van het uitzendbureau deelt de Poolse uitzendkrachten een afhankelijke positie toe. Omdat het uitzendbureau zowel werk, huisvesting als verzekering voor zijn werknemer regelt, is zij automatisch de belangrijkste schakel in het Nederlandse sociale netwerk van de Pool. Zodoende komt de Poolse arbeidsmigrant weinig in contact met Nederland(ers). Het is daarom gemakkelijk om te zeggen dat de Poolse arbeidsmigranten zich bewust teruggetrokken profileren ten opzichte van de Nederlandse samenleving. Echter moet begrepen worden dat deze profilering niet een keuze is, maar eerder wordt toegewezen door de Nederlandse structuur. De Poolse migranten hebben, binnen de structuur van het uitzendbureau, te weinig handvatten om deze geïsoleerde positionering te veranderen. Zoals Milena, één van mijn respondenten zei : *'Ik kan niks, het uitzendbureau kan alles'*.⁴⁷

Er zijn ook een aantal kenmerken intrinsiek aan de Pools-Nederlandse migratie en haar migranten die de mogelijkheden en wensen voor initiatief afremmen. Veel Polen spreken geen andere taal dan Pools en kunnen zich daarom niet verstaanbaar maken ten opzichte van Nederlanders. Daarnaast is er weinig tijd om contact te leggen en zorgt de tijdelijkheid van het verblijf in Nederland ervoor dat er geen grote investeringen gedaan worden. Bovendien durven sommige Poolse arbeidsmigranten geen initiatief te tonen uit angst voor de reactie van Nederlanders. De toon van het publieke debat is nog steeds fel, veel Nederlanders laten zich negatief uit over de Polen. Het debat spreekt vaak in negatieve bewoordingen over de Polen: de Polen drinken teveel, zorgen voor overlast en zijn met teveel. De meeste Polen zijn zich bewust van deze bestaande beelden en vinden het vanuit dat idee soms lastig om zich te profileren als Pool.

Angst, onzekerheid, maar vooral onbekendheid bij de Nederlandse samenleving heeft er toe geleid dat de Poolse uitzendkrachten geen thuis in Nederland kan worden geboden. Alhoewel dit thuis zeer waarschijnlijk slechts tijdelijk is, speelt de angst dat de Poolse migranten permanent in Nederland blijven een grote rol in het opstellen van een restrictief

---

⁴⁷ Milena, 04-05-2008.

beleid. In de eerste plaats is Nederland vooral geen thuis omdat familie en bekenden in Polen zijn, maar ook omdat Nederland niet de vertrouwde en veilige plek is, die een thuis inhoudt. Klagen of kritiek uiten betekent hoogstwaarschijnlijk het verlies van een baan. Ook in het politieke debat is er weinig ruimte en wens voor de inbreng van de Poolse migrant. Er is veel en heftig gesproken over, maar zeer weinig mét de Poolse groep. Zodoende is er weinig inspraak mogelijk in dat wat Polen vooronderstellen als hun tijdelijke thuis. Nederland heeft letterlijk en figuurlijk geen (thuis)plek voor Poolse arbeidsmigranten.

De grootste misvatting waarop de angst voor de permanentie van de Polen gestoeld is, is deze arbeidsmigratie anno 2008 te vergelijken met de arbeidsmigratie uit de jaren '60. Het zijn nog steeds dezelfde economische ongelijkheden die deze migratie in gang zetten, maar de legale vorm die deze Europese arbeidsmigratie nu kent is veel minder statisch. Bij de huidige Pools- Nederlandse migratie komt het flexibele en wisselende karakter van de postmoderniteit naar voren. De Poolse migranten zullen waarschijnlijk uiteindelijk weer naar Polen gaan. Zodoende zouden bepaalde aannames met betrekking tot migratie en migranten aangepast moeten worden aan de tijdelijkheid van deze circulaire migratie.

In plaats van de postmoderniteit onder ogen te zien, loopt de Nederlandse politiek nog steeds achter de feiten aan. Nederland wil de Oost-West migratiestroom van Europa nog steeds inperken, terwijl die allang op gang gekomen is (Reimerink, 2008). De Nederlandse overheid moet in plaats van angst te zaaien voor het vreemde en het opwerpen van belemmeringen, de Europese realiteit van het bewegen en mobiel zijn accepteren. Ik wil hier dan ook pleiten voor een groter Europees bewustzijn, waarin er ruimte en acceptatie is voor de Europese legale arbeidsmigratie, één van de consequenties van het Europees lidmaatschap. Binnen dit bewustzijn moet er plek zijn voor een wisselende groep Europeanen, die een plek innemen in de Nederlandse samenleving. De Poolse uitzendkrachten zijn weliswaar over een geruime tijd waarschijnlijk grotendeels teruggekeerd naar Polen, maar dan zal er een nieuwe groep Bulgaren of Roemenen op de stoep staan. Het grensverleggende Europa en dus ook Nederland, zou een thuis moeten kunnen bieden aan al haar inwoners, ongeacht waar die zich dan ook vestigen.

'Bewustzijn bevrijdt uiteindelijk niet, maar maakt de muren van de gevangenis alleen maar zichtbaar.' (Cabaretier Theo Maassen, 'Tegen beter weten in', 2006).

Bewustzijn betekent het hebben van een besef en een notie over dat wat er speelt. Een bewustzijn creëren hoeft niet louter positief te zijn. Het kan ook, zoals bovenstaand citaat laat zien, muren en obstakels van de situatie waarin men zich bevindt zichtbaar maken. Een bewustzijn kan zodoende niet bevrijdend zijn maar juist een opgesloten gevoel geven. Het is juist dit gevoel en de confrontatie met de werkelijkheid, wat tot de drang om de muren af te brokkelen kan leiden. Als Nederland een bewustzijn creëert over de situatie van de Polen in Nederland, zal het in eerste instantie beangstigend zijn om haar aandeel hierin te zien en ook toe te geven. Maar alleen vanuit de durf om onder ogen te zien wat er speelt kan worden gezorgd dat muren worden afgebroken. Om dit te bewerkstelligen is er lef nodig. Zo is de relatie tussen Nederland(ers) en de Poolse arbeidsmigranten gebaat bij deze initiatiefnemers. Dappere mensen die de situatie benoemen zoals het is en zodoende zorgen voor een bewustwording. Er zijn Nederlanders nodig die durven te constateren hoe de huidige structuur en mentaliteit de Poolse mensen opsluiten en hoe hun werkwijzen weinig rechtvaardig zijn. Een voorbeeld van zo'n initiatiefnemer is Malgorzata Bos- Karczewska. Zij ziet het als haar taak om de ongenoemde problemen die de Poolse uitzendkrachten ervaren boven tafel te krijgen. Het is haar doel om de andere kant, de Poolse kant van de medaille te laten zien.⁴⁸ Eveneens zijn er ook Polen die de durf hebben om hun hoofd boven het maaiveld uit te steken, zijn nodig in het creëren van deze bewustwording. Als toonbeeld van Polen met de wil om voor verandering te zorgen, wil ik voor de laatste maal één van mijn respondenten aanhalen. Marcin spreekt duidelijk uit hoe hij zich niet wil berusten in het beeld wat Nederlanders van de Polen hebben, maar hoe hij dit beeld wil ontkrachten.

*'Voor mij is er geen berusting hierin. Wie gaat dit beeld, deze haat naar Poolse mensen veranderen? Wie? Ik moet de manier waarop jullie naar Poolse mensen kijken veranderen. Ik moet het proberen, als ik dat niet doe ben ik hetzelfde als de oude mensen hier (in het hotel, MP) Dat is gelatenheid en dat is niet goed! Ik moet vechten!'*⁴⁹

⁴⁸ Malgorzata Bos- Karczewska, 28-04-2008.

⁴⁹ Marcin, 08-05-2008.

Opdat goed voorbeeld doet volgen...

Epiloog & Dankwoord

Deze thesis heeft een aanzet willen geven voor verder onderzoek en bewustere aandacht naar de ervaringen van Poolse arbeidsmigranten in Nederland. Hopelijk ben ik er in geslaagd om te laten zien hoe waardevol die informatie kan zijn. Het is deze informatie die bestaande kaders kan laten ontwrichten. Mijn empirisch onderzoek heeft zich beperkt tot de Poolse arbeidsmigranten in het hotel. Het is daarom niet mogelijk om generaliserende uitspraken te doen, maar het valt te verwachten dat de constatering die ik hier gedaan heb in bepaalde mate ook voor Poolse arbeidsmigranten die ergens anders in Nederland wonen en werken gelden.

Aan elk onderzoek komt een einde. Ik heb afscheid genomen van mijn informanten met een enigszins onbehagelijk gevoel. Ik heb de vrijheid om het hotel te verlaten en de situatie van de Poolse arbeidsmigranten achter me te laten. Ik heb de ruimte om op een veilige manier een kritisch geluid te laten klinken. Hun geluid en hun situatie, die zij niet op diezelfde vrije manier kunnen noemen. Ik hoop van harte dat het inzicht wat deze thesis heeft willen belichten, kan bijdragen tot het besef en de noodzaak van veranderingen. Veranderingen die er toe leiden dat Nederland een oprecht gastland genoemd kan worden. Een land dat een helpende hand uitsteekt naar hen die dat nodig hebben.

Vanaf deze plek wil ik alle mensen bedanken die voor mij zo'n helpende hand geweest zijn. In de eerste plaats mijn respondenten en natuurlijk het uitzendbureau in het hotel, die mij door hun openheid, vertrouwd lieten zijn met hun ervaringen en situaties. Zonder hen was ik niet in staat geweest om mijn verhaal te kunnen schrijven. Dankjewel lieve papa en mama, dankjewel lieve vrienden en dankjewel lieve Luuk! Jullie oppeppers, luisterend oor en vertrouwen in mij, hebben het er toe geleid dat ik me altijd gesteund heb gevoeld. Ten slotte wil ik mijn dank uitspreken naar mijn onderzoekbegeleider Lotje Brouwer. Lotje, bedankt voor de prettige en stimulerende begeleiding tijdens mijn onderzoeksperiode! Jouw positieve woorden gaven mij de zekerheid om vrij te kunnen schrijven.

Marieke Paalman

Augustus, 2008.

Literatuur:

Aarts, N., R. During, J. Eshuis & R. van Dam

2005 *Closed Communities – Een verkennend onderzoek naar geslotenheid van gemeenschappen in Nederland.* Wageningen: Wageningen Universiteit en Researchcentra.

Barth, F.

1969 *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organisation of Culture Difference.* Oslo: University Press.

Bauman, Z.

1998 *Globalization: the Human Consequences.* Cambridge: Polity Press.

2000 *Liquid Modernity.* Cambridge: Polity Press.

Benhabib, S.

2002 *The Claims of Culture: Equality and Diversity in the Global Era.* Princeton: Princeton University Press.

Boeijs, H.

2005 *Analyseren in kwalitatief onderzoek – denken en doen.* Boom Onderwijs.

Boom, J. de, G. Engbersen & E. Snel

2008 'A Van full of Poles: Liquid Migration from Central and Eastern Europe'. Paper uitgebracht door Amsterdam School for Social Science Research.

Castles, S.

2000 *Ethnicity and Globalization: From Migrant Worker to Transnational Citizen.* London: Sage Publications.

Cloin, C.

2008 *'Het Polenprobleem: Wat is er aan de hand?'* Paper voor debat 'De Polen blijven? georganiseerd door LUX en Osmose.

Eade, J., S. Drinkwater & M.P. Garapich

2008 *Class and Ethnicity- Polish Migrants in London.* Cronem: Centre for Research on Nationalism, Ethnicity and Multiculturalism, University of Surrey.

Eriksen, T. H.

2002 (1993) *Ethnicity and Nationalism.* London: Pluto Press.

Espiritu, Y. le

2003 *Home Bound. Filipino American Lives across Cultures, Communities and Countries.* Berkeley: University of California Press.

Ghorashi, H.

2003 *Ways to survive, Battles to Win. Iranian Women Exiles in the Netherlands and the United States.* New York: Nova Science Publishers.

Hannerz, U.

2002 'Where We Are and Who We Want to Be.' In: U. Hedetoft & M. Hjort (eds.), *The Post national Self. Belonging and Identity.* Minnesota: University of Minnesota Press, pp. 217- 232.

Harris, J.

2000 'The Second 'Great Transformation'? Capitalism at the End of the Twentieth Century.' In: T. Allen & A. Thomas (eds.), *Poverty and Development Into the 21st Century.* Oxford: Open University Press, pp. 325-344.

Hedetoft, U. & M. Hjort

2002 *The Postnational Self.* Minnesota: University of Minnesota Press.

- Inda, J. X.
2000 'A Flexible World: Capitalism, Citizenship, and Postnational Zones.' *Polar*: 23: 86-102.
- Inda, J. X. & R. Rosaldo
2002 *The Anthropology of Globalization: a Reader*. Malden: Blackwell Publishing.
- Kopnina, H.
2005 *East to West Migration: Russian Migrants in Western Europe*. Aldershot: Ashgate.
- Kottak, C.P.
2004 (1974) *Anthropology: the Exploration of Human Diversity*. New York: Mc Graw-Hill.
- Lange, T. de & C. Pool
2004 'Vreemde handen aan het bed. De werving van Poolse verpleegkundigen in Nederland'. *Migrantenstudies* 20: 130-144.
- Socialistische Partij
2008 'Gedeelde Toekomst' Integratienota van Socialistische Partij, verkrijgbaar op <http://www.sp.nl/service/rapport/080619gedeeldetoekomst.pdf>
- Pijpers, R.
2006 'Help! The Poles are coming': Narrating a contemporary moral panic.' *Geografiska Annaler* 88: 1-13.
- Pool, C.
2004 'Open Borders: Unrestricted Migration? The situation of the Poles with a German Passport in the Netherlands as an Example for Migration after Accession to the European Union' Special issue Migration and the Regulation of Social Integration In: A.G.M. Böcker & B. de Hart (Eds.), *IMIS-Beitrage* 24: pp. 203-213.

Pool, C.

2005 *The effect of liberalisation of migration Polish migration to the Netherlands.*

Paper voor een seminar georganiseerd door de Radboud Universiteit

Nijmegen and Vrije Universiteit van Amsterdam, Bergen aan Zee.

Rouse, R.

2002 'Mexican Migration and the Social Space of Postmodernism'. In: J.X. Inda & R.

Rosaldo, *The Anthropology of Globalization: a Reader*. Malden: Blackwell

Publishing, pp: 157 -171.

Triandafyllidou, A. & R. Gropas

2007 *European immigration. A sourcebook*. Aldershot: Ashgate.

Wimmer, A.

2002 *Nationalist Exclusion and Ethnic Conflict – Shadows of Modernity* Cambridge:

Cambridge University Press.

Wolf, E. R.

1982 *Europe and the People Without History*. Berkeley: University of California

Press.

Krantenartikelen:

Algemeen Dagblad

2007 'Tot nu toe' , 22 mei.

Dijman, A.

2007 'Wethouders: Politiek negeert Poolse invasie', Elsevier, 24 november.

NRC Handelsblad

2008 'Polen in Limburg niet criminelers dan anderen', 04 augustus.

Reimerink, L.

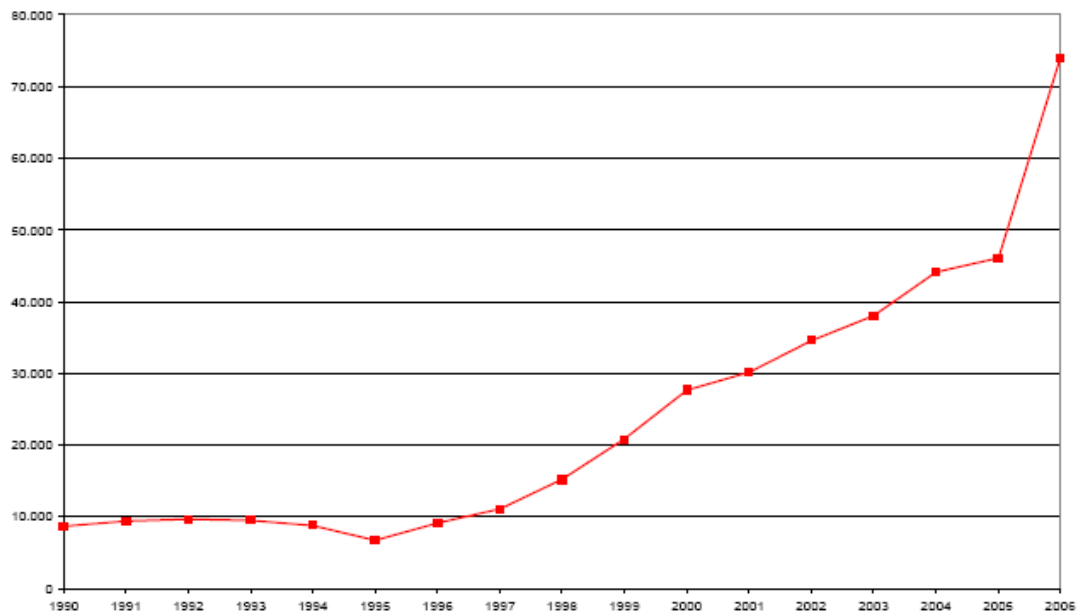
2008 'Erken dat niemand meer honkvast is', De Volkskrant, 16 juli.

Savelberg, R.

2007 'Poolse niveau rijke naar Nederland, Oost-Europese jubelen over openstellen grenzen', Telegraaf 02 mei.

Televisie & Websites

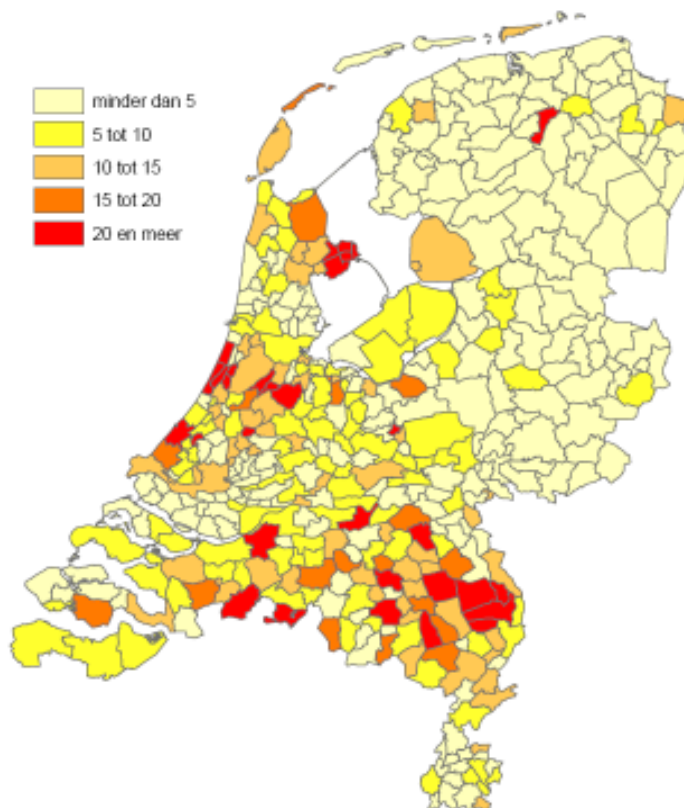
- Eén Vandaag, 29 juli 2008
- NOS Journaal, 22 juni 2008
- www.polonia.nl
webportaal Poolse gemeenschap in Nederland
- Diverse internetfora van landelijke en regionale kranten

Bijlagen:**Bijlage 1:** Aantal tijdelijke werkvergunningen uitgegeven in Nederland (1990- 2006).

Bron: CWI

Bijlage 2: Immigratie in 2007 en in het eerste kwartaal van 2008 van in Polen geboren personen per gemeente (aantal per 10 000 inwoners).

Bron: CBS

Bijlage 3: Vraagstelling:

Centrale vraagstelling:

Hoe positioneren de Poolse arbeidsmigranten zich binnen de Nederlandse samenleving en hoe wordt deze positionering beïnvloedt door het publieke en politieke debat in Nederland?

Deelvragen:

1. *Hoe geven de Poolse arbeidsmigranten hun (tijdelijke) transnationale leven vorm?*
  - * Hoe en in welke mate houden zij contact met en participeren zij in de Poolse gemeenschap?
  - * Hoe en in welke mate hebben zij contact met en participeren zij in de Nederlandse samenleving?
  - * Hoe ziet een alledaagse dag eruit voor een Poolse arbeidsmigrant in Nederland?
  - * Wat zijn toekomstbeelden en – ideeën met betrekking tot hun contact met en verblijf in Nederland?

2. *Hoe ervaren Polen hun positie als arbeidsmigrant in Nederland en hoe wordt deze beïnvloedt door het publieke en politieke debat in Nederland over hen?*
  - * Wat zijn de belangrijkste beweegredenen geweest om naar Nederland te komen en wat waren daarbij hun verwachtingen met betrekking tot hun positie?
  - * Hoe omschrijven en zien zij hun positie en situatie als arbeidsmigrant in Nederland?
  - * Hoe is de omgang en interactie met de Nederlanders, op de werkvloer en daarbuiten?
  - * Welke imaginaire grenzen worden ervaren als het gaat om toegankelijkheid van de Nederlandse samenleving?

- * Hoe wensen de Poolse arbeidsmigranten dat het contact en de positie met de Nederlandse samenleving zou zijn ?
- * Hoe is de Nederlandse berichtgeving over de Poolse gemeenschap in de media en het publieke debat?
- * Hoe ervaren zij de Nederlandse berichtgeving over de Polen in Nederland?

3. *Hoe gaan de Poolse arbeidsmigranten om met de hun (toebedeelde) positie in de Nederlandse samenleving?*

- * Op welke manier creëren zij een 'thuis' in Nederland?
- * Op welke manier creëren zij een gemeenschap binnen Nederland?
- * Welke strategieën passen de Poolse arbeidsmigranten toe om om te gaan met hun positie en situatie?
- * Ervaren de Poolse arbeidsmigranten gevoelens van toebehoren tot de Nederlandse samenleving of zetten zij zich om deze gevoelens te creëren?